Asszonyok, rendeljétek alá magatokat!

Az angol nyelvű evangéliumi világban – felekezettől függetlenül – havonta legalább egy új könyv jelenik meg a nemek kérdéséről és minden hozzá kapcsolódó témáról: gender, transzneműség, házasság, család, abortusz, bántalmazás, családon belüli erőszak keresztény házasságokban stb. Németországban ritkábban, ott kényelmesen berendezkedtek a status quóban. Évente talán három könyv foglalkozik ezzel a témával.

Viharos hullámok söpörnek végig a keresztény világon, és ez elég ok arra, hogy minden nemzedék újra szembenézzen ezekkel a kérdésekkel, és újra megértse – önmaga, a házassága és a gyülekezete számára –, hogyan kell és hogyan lehet megélnünk a nemek közötti viszonyt. A keresztények Jézushoz és az apostolokhoz igazodnak, és így a Bibliához.

Közismert, hogy sok konzervatív keresztény nagy vonalakban úgy érti a nemek viszonyát, hogy Ádámnak, és vele minden férfinak, fölérendelt, nagyobb felelősséggel járó vezető szerepe van Évával és általában a nővel szemben. Ezért a nő alárendeli magát, és a gyülekezetben nem tölt be tisztséget, vagy csak keveset. Nem prédikál és nem tanít. Ez az egyháztörténet tanítása – nem az első és a második századé, de onnan kezdve egészen néhány évtizeddel ezelőttig. Sokan pedig azt gondolják, hogy ez az isteni igazság, a helyes tanítás és életgyakorlat. A mozgatórugó kétségtelenül a bibliahűség. Csak amikor ezt a férfiuralmat alapjaiban megkérdőjelezik, akkor derülnek ki olyan gondolkodási minták, amelyek addig fel sem tűntek.

Az Egyesült Államokban ezt olyan újabb mozgalmak képviselik, mint a T4G és a Gospel Coalition, leginkább pedig a déli baptisták (The Danvers Statement – *Danversi Nyilatkozat*). Grudem, Moore, Piper, Schreiner, Köstenberger, DeYoung, Keller, Carson, Storms, MacArthur és Strauch ismert személyiségek, akik ezt a – szerintem alapjaiban hibás – nézetet képviselik. Magam is sokáig ezt a nézetet vallottam és tanítottam, és a felsorolt testvérek többségét és írásmagyarázó munkáikat nagyra becsülöm. A nézeteltérés ezzel a férfi–nő témával kapcsolatos (és a kálvinizmussal, amelyet képviselnek, de ez itt nem lényeges).

Németországban kezdeményezések és kiadók érzik úgy, hogy el vannak hívva arra, hogy kövessék ezeket a vezetőket, felfrissítsék ezeket a téziseket, és bibliai igazságként adják el őket. Felsorolok itt néhányat, amelyeknek „bibliahűségét” a legtöbb pontban én magam is ugyanígy képviselem, ebben a férfi–nő kérdésben azonban nem: E21, EBTC, 3L-Verlag, CLV-Verlag, CSV-Verlag, CV Dillenburg, Betanien stb., az exkluzív és a szabad testvérgyülekezetek (plymouthi testvérek), az oroszországi német hátterű gyülekezetek, részben a FeG- és EFG-gyülekezetek is, valamint minden gyülekezet, amely a KFG.org oldalon szerepel.

Ez a dokumentum két fejezetet tartalmaz a dél-afrikai Terran Williams „How God Sees Women: The End of Patriarchy” című könyvéből. Maga is egy nagy gyülekezet lelkipásztora, és egészen a közelmúltig a komplementárius nézetet, vagyis a nő hierarchikus alárendelődését vallotta – igaz, mérsékelt formában –, és a fent említett amerikai testvéreket követte. Mígnem újra alaposan foglalkozni kezdett a bibliai szövegekkel, és ezt a nézetet teljesen el kellett vetnie. Hasonlóan, szinte ugyanígy jártam én is. Ebből született egy könyv, amely újra világosságot hoz, és ezt a patriarchális és komplementárius nézetet egyszerűen megcáfolja.

Hans-Jörg Ronsdorf, 2022. április, kiegészítve 2026 októberében

A teljes könyv most már németül is kapható

Terran Williams: Wie Gott Frauen sieht. Biblische Perspektiven jenseits von Macht und Tradition (*Hogyan látja Isten a nőket? A patriarchátus vége*). Kirche für Alle, 2026. (németül)

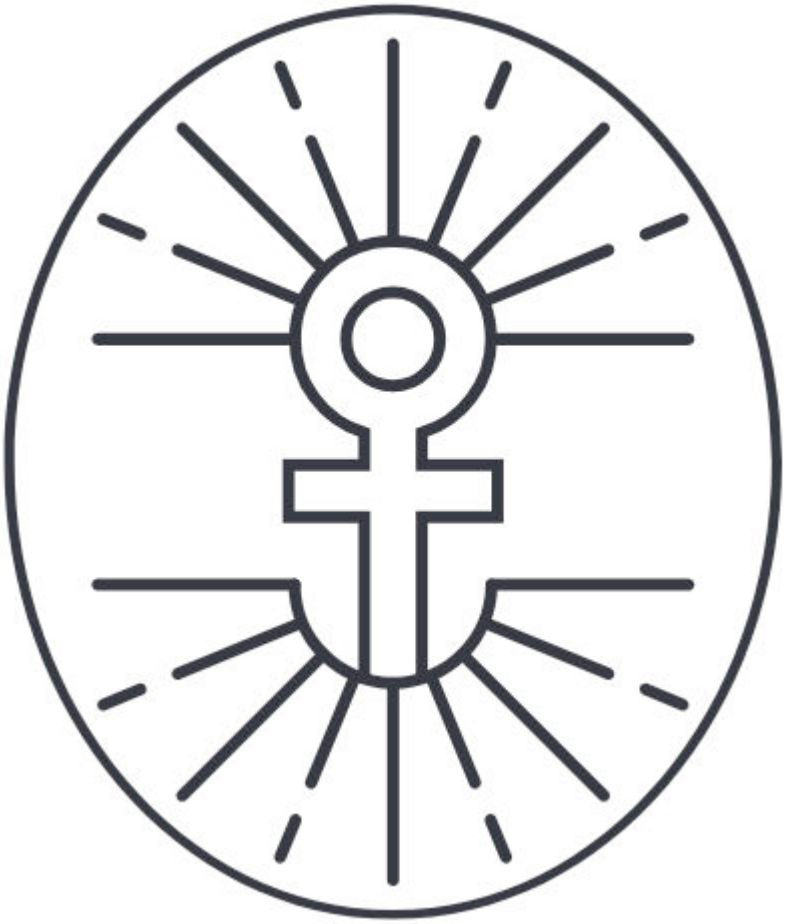
Puhafedeles kiadás, 18,80 € (ISBN 978-3-9826027-8-3): https://www.amazon.de/dp/3982602785

Kindle e-könyv, 9,80 €: https://www.amazon.de/dp/B0HDPLZJ3C

Bővebben a könyvről: https://www.hans-joerg-ronsdorf.de

Az alábbi két fejezet – a 8. fejezet („Ti asszonyok, rendeljétek alá magatokat”) és a 9. fejezet („Az alkalmazkodó Isten”) – ennek a német kiadásnak a szövege.

8

Ti asszonyok, rendeljétek alá magatokat

„A házastársak nem állnak hierarchikus viszonyban egymással, de nem is önálló egységekként vannak elválasztva egymástól, amelyek mindegyike azt teszi, amit akar. A házasság sokkal inkább a kölcsönös alárendelődés kapcsolata.” Richard Hays[1]

„Fel kell készítenünk a lányainkat arra, hogy egy napon alárendeljék magukat a férjüknek.” Amikor nemrég hallottam, hogy egy anya ezt mondta a feleségemnek, ez alaposan elgondolkodtatott. Valóban arra kellene tanítanom a lányomat, Ivyt, hogy egy napon rendelje alá magát a férjének? A vezetés és alárendelődés kérdése a saját házasságomban is elég személyes téma. De amikor azon kell gondolkodnom, mit tanítsak a gyermekeimnek a házasságról, még inkább kötelességemnek érzem, hogy a helyeset tanítsam.

Egypontos komplementarizmus

Csak amikor ehhez és a következő fejezethez kutattam, búcsúztam el végleg és teljesen attól az elképzeléstől, hogy Isten eszménye minden házasság számára magában foglalja a tekintély és az alárendelődés akár legenyhébb formáját is férfi és nő között. Az alapján, amit az Ef 5-ben olvastam, sokáig úgy gondoltam, hogy a férj önfeláldozó vezetésének a feleségével szemben Krisztus önfeláldozó vezetését kell tükröznie az Ő egyházával szemben.

Az *egypontos komplementarizmus* azt vallja, hogy a nők vezethetnek férfiakat a gyülekezetben és a társadalomban, a feleségeknek viszont egyfajta egyoldalú alárendelődést kell gyakorolniuk a férjükkel szemben.[2] Ebben különbözik a *kétpontos komplementarizmustól*, amely a nő alárendelődését követeli a házasságban és a gyülekezetben is. Érdekes, hogy világszerte sok teológus és gyülekezet vallja az egypontos komplementarizmust.[3]

El tudom képzelni, hogy a kétpontos komplementarizmus sok híve, aki ezt a könyvet olvassa, meggyőzhető arról, hogy feladja a nők kizárását a gyülekezeti vezetésből, de talán mégis ragaszkodik a tekintély és alárendelődés valamilyen formájához a házasságban. Mivel magam is néhány évig ezt az álláspontot képviseltem, jól meg tudom érteni.

Amikor az Ef 5 folyamatos tanulmányozása arra indított, hogy az egypontos komplementarizmust is feladjam, ez – érdekes módon – nem hozott lényeges változást a házasságomban. Ahogy még kifejtem, rájöttem, hogy a házasságomban már eddig is többé-kevésbé mutualista (vagyis a férfi és a nő kölcsönösségét valló) voltam. Mert ha közel kétévtizedes házasságom megtanított valamire, akkor erre: az egyenrangú házasság sokkal kívánatosabb, mint az olyan házasság, amelyben az egyik fél vezet, a másik pedig követ. És ez így van annak ellenére, hogy annyi szép jelszót hirdettünk – én és mások – a „keresztény" házasságról, például: „A férfi feláldozza magát, a nő enged; a férfi vezet, a nő követ; a férfi kezdeményez, a nő megerősít."[4]

Bár Jézus egyetlen szóval sem említi, hogy a férjnek vezető szerepe volna a feleségével szemben,[5] Pálnak – úgy tűnik – sok mondanivalója van erről, különösen az Ef 5-ben, abban a szövegben, amelyről ez a fejezet elsősorban szól. A következő versekről van szó (LUT, német bibliafordítás):

21 Rendeljétek alá magatokat egymásnak Krisztus félelmében.

22 Ti asszonyok, rendeljétek alá magatokat a férjeteknek, mint az Úrnak. 23 Mert a férfi feje az asszonynak, ahogyan Krisztus is feje az egyháznak – Ő mentette meg azt mint az Ő testét. 24 De ahogyan az egyház alárendeli magát Krisztusnak, úgy rendeljék alá magukat az asszonyok is a férjüknek mindenben. 25 Ti férfiak, szeressétek a feleségeteket, ahogyan Krisztus is szerette az egyházat, és önmagát adta érte, 26 hogy megszentelje. Megtisztította a víz fürdőjével az Ige által, 27 hogy dicsőségessé tegye magának az egyházat, amelyen nincs folt vagy ránc vagy bármi effajta, hanem szent és feddhetetlen. 28 Így kell a férfiaknak is szeretniük a feleségüket, mint a saját testüket. Aki a feleségét szereti, önmagát szereti. 29 Mert senki sem gyűlölte soha a saját testét, hanem táplálja és ápolja, ahogyan Krisztus is az egyházat. 30 Mert az Ő testének tagjai vagyunk. 31 „Ezért elhagyja a férfi apját és anyját, és ragaszkodik a feleségéhez, és ketten egy test lesznek" 32 Nagy ez a titok; én azonban Krisztusra és az egyházra értem. 33 Ezért ti is: mindenki szeresse a feleségét, mint önmagát; az asszony pedig tisztelje a férjét.

Miközben ezzel a fejezettel birkóztam, eszembe jutott C. S. Lewis egy mondata: „Sokan … azt tapasztalják, hogy a szívük önkéntelenül énekelni kezd, miközben egy nehéz teológiai szövegen dolgozzák át ma-

gukat, pipával a szájukban és ceruzával a kezükben." Az Ef 5 ilyen nehéz, teológiával telezsúfolt szöveg, amellyel már sok éve foglalkozom. Három oka van, amiért ilyen behatóan foglalkoztam vele.

Az első ok: a legfontosabb földi kapcsolatom a feleségemmel való kapcsolatom. Követni akarom Isten Igéjét, és Isten bölcsességét akarom alkalmazni a házasságomra, ez a szakasz pedig a házasságról szóló egyik legfontosabb bibliai szöveg, ezért helyesen akarom megérteni.

A második ok: ennek a szakasznak az az olvasata, amely szerint „a férfi vezet, és a nő követ", ellentmond saját tapasztalatomnak és kulturális érzékelésemnek. Hadd fejtsem ki ezt bővebben: olyan nő a feleségem, aki ugyanolyan művelt és rátermett, mint én – sok tekintetben még inkább. Jobban bánik a pénzzel, mint én, és jelenleg többet keres nálam; jobban fel tudja mérni gyermekeink érzelmi és gyakorlati szükségleteit, mint én; és természeténél fogva jobban tud embercsoportokat vezetni, mint én. Ráadásul úgy tűnik, Isten ugyanannyit szól hozzá a családunkról és a szolgálatunkról, mint hozzám. Ha érvényesíteném vele szemben a vezető szerepemet, az nemcsak önkényesnek tűnne, hanem a kapcsolatunk és az ő rátermettsége megsértésének is. Ha őszinte vagyok, sokkal jobbnak látom, ha *egyenrangú társként* dolgozom együtt vele, mint ha a vezetésemet ajánlanám fel neki.

A harmadik ok, amiért meg kellett küzdenem ezzel a szakasszal, a következő: még kiváló bibliamagyarázók is különböző eredményre jutnak azzal kapcsolatban, hogy mit mond, a lelkipásztorok pedig különböző eredményre jutnak abban, hogyan alkalmazzák meggyőződésüket egy konkrét házasságra. Bármilyen egyszerűnek tűnnek is a szavak első olvasásra, közelebbről nézve az Ef 5 több kérdést vet fel, mint ahány választ ad. Nézzük csak az első néhány verset: Miért kezdi Pál a házastársi kapcsolatról szóló fejtegetését a kölcsönös alárendelődésről szóló verssel? Mit jelent a „fej"? Mit jelent az, hogy „alárendelni magát"? Ugyanazt jelenti-e az „alárendelni magát" ige a 21. („Rendeljétek alá magatokat egymásnak"), a 22. (Asszonyok, rendeljétek alá magatokat a férjeteknek) és a 24. versben (Az egyház alárendeli magát Krisztusnak)? És mit jelent konkrétan az asszonyok számára, hogy „mindenben" alárendeljék magukat a férjüknek?

Ezeket a kérdéseket négy különböző értelmezés – vagy „álláspont" – alapján fogom tárgyalni. Mivel az Ef 5 szakaszának háromnegyede a férjhez szól, minden nézetet aszerint határozok meg, hogy mit vár el egy keresztény férjtől. Ez a négy álláspont a férjet döntéshozónak (1. álláspont), a döntő szavazat birtokosának (2. álláspont), egyenrangú társa szolgájának (3. álláspont) és megváltott *paterfamilias*nak (4. álláspont) tekinti.

Az 1. álláspont: a férj rendszerint a döntéshozó

Ez Wayne Grudem nézete. Azt írja, hogy Pál az Ef 5,21-ben a „Rendeljétek alá magatokat egymásnak" felszólítással nem azt érti, hogy minden kereszténynek minden keresztény alá kell rendelnie magát, hanem csupán azt, hogy minden keresztény csak azoknak rendelje alá magát, akiknek jogos tekintélyük van fölötte. Más szóval: az alárendelődés a feleségre vonatkozik a férjjel szemben, de semmiképpen sem fordítva.

Azt mondja, hogy a „fej" szó „a férfi feje az asszonynak" mondatban azt jelenti: „tekintély valaki fölött". Pál – szerinte – kötelezi a férjeket, hogy vállalják a vezetést a feleségük fölött, a feleségeket pedig arra inti, hogy fogadják el ezt a vezetést. Amikor Pál arról beszél, hogy a férj odaadja az életét a feleségéért, ahogyan Jézus tette az egyházért, ez azt jelenti, hogy arra inti a férjet: ne csak szeresse a feleségét, hanem szeretettel vezesse is. Végül pedig, amikor Pál az 1Móz 2,24-et idézi, Grudem szerint a férfi feleség fölötti tekintélyét arra a beszámolóra alapozza, amely Ádám Éva fölötti uralmáról szól a bűneset előtt.

Mindennek gyakorlati következményeiről Grudem elmondja nekünk, hogyan valósítja meg ezt a saját házasságában:

Minden döntésnél, legyen az kicsi vagy nagy, és függetlenül attól, hogy egyetértünk-e vagy sem, a döntés felelőssége mindig az enyém. (Itt olyan döntésekről beszélek, amelyek mindkettőnket érintenek, nem pedig azokról az egyéni döntésekről, amelyeket kiki a saját személyes felelősségi körében hoz meg.) Semmire sem tartom azt a nézetet, hogy a férj főssége csak nagyjából tízévente egyszer jut szerephez, amikor férj és feleség nem tud megegyezni. Véleményem szerint a férj főssége minden olyan döntésben jelentőséggel bír, amelyet a pár házas élete során meghoz. Ha valódi férji főség van, akkor létezik egy kimondatlan megállapodás, hogy a döntéshozatal súlypontja a férjnél van, nem a feleségnél. És bár gyakran sok a megbeszélés, és meg kell őrizni a kölcsönös tiszteletet és figyelmességet, a döntés felelőssége végső soron a férjé.[6]

John Piper nagyrészt osztja ezt a nézetet. Jó szívvel emlékszik vissza szülei házasságára, amelyben rendszerint az apja hozta a döntéseket:

Amikor apám hazajött, egyértelműen ő volt a család feje. Az asztali imát ő mondta. A családot ő hívta össze áhítatra. Vasárnapi iskolába és istentiszteletre ő vitt minket. Az autót ő vezette. Azt, hogy hová üljünk, ő határozta meg. Azt is ő döntötte el, hogy ebédelni a Howard Johnson'sba megyünk. Az asztalhoz ő kísért minket. A pincérnőt ő hívta oda. A számlát ő fizette. Vele kellett számolnunk, ha megszegtünk egy családi szabályt, vagy tiszteletlenek voltunk anyánkkal. Ezek voltak anyánk legboldogabb idői. Ó, mennyire örült, amikor apa otthon volt! Szerette, hogy apa vezet. Később megtanultam, hogy a Biblia ezt „alárendelődésnek" nevezi.[7]

A legtöbb elterjedt keresztény házassági könyv ezt a nézetet képviseli. Az egyikben például ez áll: „A férj … felel a háztartás fontos döntéseiért. … A nyitott és fogékony feleség készségesen feladja … a szabadságát a férje szeretetéért, tiszteletéért, oltalmáért és gondoskodásáért."[8] Egy másik ugyanezt a véleményt osztja: „Egy férfinak otthonán kívül sok felettese lehet, otthon azonban megvan rá a lehetősége, hogy barátságos módon gyakoroljon tekintélyt, és megkapja azt a tiszteletet, amely megilleti."[9]

Mielőtt rátérnék a többi nézetre, ezt szeretném mondani: egészen az 1980-as évekig szinte minden bibliamagyarázó és keresztény éppen így olvasta a Bibliát. Ez tehát olyan nézet, amelyet komolyan kell venni.

De őszinte leszek: ez a megközelítés a házasságom halála volna! Lelkipásztorként soha nem képviseltem ezt a nézetet. Grudemnek és Pipernek kétségtelenül más élettapasztalatai vannak, mint nekem. Mégsem tudok elképzelni olyan bensőséges kapcsolatot, amelyben az egyik személy hozza meg az összes vagy a legtöbb olyan döntést, amely mindkettőjüket érinti. Arra a következtetésre jutok: azok a párok, akik ezt a nézetet vallják, vagy neveltetésük, illetve kultúrájuk miatt részesítik előnyben a régi „hagyományos házasságot", vagy olyan férjből állnak, aki született vezető, és olyan feleségből, aki született követő. Nem minden házasság ilyen azonban, és Julie-é és az enyém aztán végképp nem. Örülök, hogy lelkipásztorok és teológusok az elmúlt évtizedekben ennek a nézetnek egy módosított formáját kínálták. Egyesek ezt „mérsékelt komplementarizmusnak" nevezik, én úgy nevezem: „a férj mint döntő szavazat birtokosa".

A 2. álláspont: a férj mint döntő szavazat birtokosa (ritka esetekben)

The Meaning of Marriage [A házasság értelme] című bestsellerükben Timothy és Kathy Keller a komplementárius házasság egy enyhébb változatát képviselik. Egy egész fejezetet szentelnek annak a tény-

nek, hogy Pál – Grudemmel ellentétben – a 21. versben a házasságbeli nemi szerepeket a kölcsönös alárendelődés kifejeződéseként mutatja be. Kellerék ezt úgy határozzák meg, mint azt a döntést, hogy alázattal szolgáljuk a másikat, és a kedvében járunk:

A Fil 2,2–3-ban Pál kertelés nélkül kimondja, hogy a keresztények között „alázatosan egyik a másikat különbnek tartsa önmagánál". … A mások érdekeit fontosabbnak kell tartanunk a sajátunknál. Máshol azt mondja, hogy „ne magunknak tetsszünk", hanem „mindenki a felebarátjának tessék, a javára, az épülésére. Mert Krisztus sem önmagának tetszett" (Róm 15,1–3). Pál sőt azt is elvárja a keresztényektől, hogy egymásnak „douloi" legyenek (Gal 5,13) – szó szerint: szolgái. … Akár férjek, akár feleségek vagyunk, nem magunknak, hanem a másiknak kell élnünk. És ez a férj, illetve a feleség legnehezebb, de legfontosabb feladata a házasságban.[10]

E nézet szerint a kölcsönös alárendelődést mindkét irányban kell érteni: míg Pál a 22–24. versben arra szólítja fel az asszonyokat, hogy rendeljék alá magukat a férjüknek, a 25–29. versben elmagyarázza a férfiaknak, hogyan rendeljék alá magukat a feleségüknek (önfeláldozó szeretetben).

A kölcsönös alárendelődés ellenére Kellerék továbbra is kiállnak a férj mint fej szerepe mellett. Ezt úgy teszik, hogy a feleségével kölcsönös alárendelődésben élő férj megfogalmazásától áttérnek egy olyan férj megfogalmazására, aki „a szolgáló vezető szerepének" rendeli alá magát.[11] (Itt meg kell jegyeznem, hogy az „alárendelni magát" szó használata ebben az esetben kérdéses, mert mást jelent, mint a kölcsönös alárendelődés gondolatában: *egy szerepnek* alárendelni magunkat egyáltalán nem ugyanaz, mint *egy személynek* alárendelni magunkat.)

Örvendetes, hogy Kellerék a vezetésnek sokkal szelídebb formáját képviselik annál, amit az elmúlt évszázadokban a feleség alárendelődésén értettek: „Ha a két fél nem tud megegyezni, de döntést kell hozni, [a férjnek] joga van leadni a döntő szavazatot, és (ezzel) nagyobb felelősséget vállalni a döntésért."[12] Máshol Timothy Keller ezt úgy nevezi, hogy a férjnek joga van a felesége ellenvetéseit „felülbírálni" azzal, hogy övé „az utolsó szó".[13] Más szóval: *csak nézeteltérés esetén, és nem a mindennapi döntésekben* kell a férjnek döntenie.

Régóta „mérsékelt" komplementáriusként – ennek az irányzatnak sok más képviselőjéhez hasonlóan – úgy alkalmaztam ezt a tanítást, hogy például ezt mondtam: „Néha, nagyon ritka esetekben döntést kell hozni. Ha nem tudtok megegyezni, a feleség kérje meg a férjét, hogy hozzon döntést az ügyben." Barátom, Alan Frow, egy befolyásos komplementárius lelkipásztor Dél-Kaliforniában, például azt mondja, hogy házasságukban szinte minden döntést közösen hoznak; majd így folytatja: „25 éve vagyok házas, és ezalatt a feleségem mindössze ötször mondta nekem: »Nem tudunk megegyezni. Te vagy a vezető, menj hát, és keresd Istent.«"[14]

A saját házasságomban évek teltek el anélkül, hogy élnem kellett volna „döntési jogommal", mert mindig konszenzusra jutottunk. *Ez azonban azt is jelenti, hogy a Julie-val szembeni „vezető szerepem" és az ő kötelessége, hogy „alárendelje magát" nekem, megélt tapasztalatunkban gyakorlatilag nem létezett.*

Kétségek a döntő szavazat modelljével kapcsolatban

A mérsékelt komplementarizmus sok képviselője számára – magam is sok évig közéjük tartoztam – saját álláspontjuk teológiai felülvizsgálatának nehéz munkája aligha tűnik megérni a fáradságot. Az év szinte minden napján az ő házasságuk pontosan ugyanolyan, mint a mutualistáké. Valójában talán tovább is kitartottam volna Kellerék nézete mellett (és megértéssel vagyok azok iránt, akik ma is így tesz-

nek), ha nem kezdtem volna el azon gondolkodni, *hogy a tekintély és az alárendelődés akár szelíd formája is valóban Isten eszménye-e minden házasság számára.* Valójában öt komoly aggályom is van.

Először: ha a feleség férje tekintélyének való alárendelődését eszményként mutatjuk be, annál könnyebb figyelmen kívül hagyni fontos hozzájárulásait a gyülekezetben és a társadalomban. A komplementáriusok enyhe álláspontja ellenére – amikor hangsúlyozzák, hogy a nő alárendelődése csak a férjére vonatkozik, nem minden férfira – mégis arra használják ezt a pontot, hogy azzal érveljenek: azok a nők, akiket otthon vezetni kell, ne vállaljanak vezető szerepet a gyülekezetben.[15] Frow például teljesen helyesen mondja, hogy a házastársi szerepek egy családon belül „titokzatos tükörként"[16] tükrözik Krisztus és az egyház kapcsolatát. Elismeri ugyan, hogy a nők vállalhatnak vezető feladatokat a társadalomban, de arra a következtetésre jut, hogy „Isten családjában ennek a titokzatos tükröződésnek láthatóvá kell válnia".

De vajon jogos ez az ugrás? Az Ef 5-ben Pál azt mondja, hogy a férfi és a nő egysége „titok", amely Krisztus és az egyház egységére mutat. Miért gondolják akkor a komplementáriusok, hogy szabadságukban áll ezt a „titkot" egyszerűen egy egész közösségre átvinni, úgyhogy a férfi presbiterek valamiképpen Jézust mint férjet képviselik (és ezért férfinak kell lenniük), a gyülekezet többi része pedig a menyasszonyt (ami furcsa módon eltér a hasonlattól, hiszen abba nők *és férfiak* is beletartoznak)? Ráadásul az az elképzelés, hogy a gyülekezet presbiterei a gyülekezet férjét képviselik, veszélyes és nem bibliai – különösen azért, mert ezt a szerepet egyértelműen egyedül Jézus tölti be. Ha továbbgondoljuk a házasság és a gyülekezet közötti hasonlatot, a gyülekezeti vezetők legfeljebb a vőlegény, Jézus barátjának szerepét tölthetik be, ahogyan Keresztelő János a Jn 3,29-ben.

Másodszor: azt kérdeztem magamtól, miért mutatná be Pál – a házasság komplementárius felfogása szerint – eszményként éppen azt a hierarchikus rendet, amely csak a bűneset nyomán jött létre, és amelynek következményeit Isten nem ígéretként, hanem vészjósló előrejelzésként jelentette be: „ő pedig uralkodik rajtad."[17]

Harmadszor: újra meg újra megdöbbenek, milyen gyakran fordul elő bizonyíthatóan házastársi bántalmazás keresztény házasságokban. Olyan szociológusok, mint Elaine Storkey, azt az álláspontot képviselik, hogy egyáltalán nem segít, ha a női alárendelődést Isten által elrendelt normaként tanítják. Még ha a férjek azt hallják is, hogy „jóságosan" gyakorolják tekintélyüket, az Isten által elrendelt férfitekintély elképzelése olykor arra bátorítja őket, hogy „nyíltan vagy öntudatlanul higgyenek a férfiak kiváltságaiban és jogosultságaiban. Ezáltal a férfiak olyan szabadságokra, státuszra és véleményekre tartanak igényt, amelyek társaikra nem vonatkoznak".[18] Hacsak nem tartoznak a legmegszenteltebb fajta férjek közé, azáltal, hogy társaikat nem tekintik valóban egyenrangúnak, hajlamosabbak arra, hogy – ha csak egy kicsit is – alacsonyabb rendűként bánjanak velük.[19]

Afrikában, ahol élek, a nemi alapú erőszak mértéke egyenesen ijesztő. Hallottam történeteket keresztény férjekről, akik engedetlenség miatt megverik a feleségüket (sőt egy lelkipásztorról is, aki megver egy asszonyt a gyülekezetéből, mert engedetlen a férjével szemben). Ezenkívül néhány kutatás azt mutatja,[20] hogy a női alávetettség tanítása növeli annak valószínűségét, hogy egy bántalmazott asszony kitart egy erőszakos házasságban. Ráadásul azok a gyülekezetek, amelyekhez segítségért fordulnak, gyakran lebeszélik őket arról, hogy különváljanak bántalmazójuktól. Ha ez a tanítás Isten eszménye, kérdeztem magamtól, miért okoz olyan gyakran kárt, amint keresztény fülekhez ér?

Negyedszer: bármennyire is előnyben részesítem a mérsékelt komplementarizmust (azt a nézetet, hogy Isten a férfiaknak és a nőknek eltérő szerepet adott, és a vezetés a férfiaké) egy keményebb formával

szemben, meg kellett állapítanom, hogy egészen új alkotásról van szó. Ha az az írásmagyarázat, amely a mérsékelt komplementárius házassághoz vezet, csak nagyjából fél évszázados, akkor még fiatalabb is, mint az az írásmagyarázat, amely a mutualista házassághoz vezet. Bár hálás vagyok ezért az új, Kellerféle mérsékelt komplementarizmusért, egyet kell értenem az olyan komplementárius teológusokkal, mint Grudem és Russell Moore, amikor azt sugallják, hogy ez a megközelítés valójában inkább egy mutualista, mint egy komplementárius házasságra hasonlít. Ha a szöveg józan értelmezése azt kívánja, hogy rendszeresen én hozzam a döntéseket, a feleségem pedig alárendelje magát nekem, akkor mi valójában soha nem éltünk „bibliai" házasságban, hanem sokkal inkább olyan házasságban, amely „támogatja a kölcsönös alárendelődést egy egyenrangú házastársi kapcsolaton belül", és amelyben a döntések „a konszenzuskeresés folyamatában" születnek – Moore így határozza meg a „feminista", és határozottan nem „bibliai" vagy komplementárius házasságot.[21] Ha Grudemnek (és a történeti felfogásnak) igaza van, akkor Isten vagy azt akarja, hogy változtassak a viselkedésemen, és több döntést hozzak a feleségem helyett, vagy a teológiámat kell megváltoztatnom. Továbbra is ellentmondásban élni azzal, amit hiszünk, merő következetlenség volna.

Ötödször: arra a kérdésre, hogy „*Miért* kellene a feleségnek alárendelnie magát?", véleményem szerint nincs kielégítő válasz. Az 1. álláspont ma sokunk számára talán idegen, de évszázadokon át teljesen logikus volt: a kultúrában és az egyházi tanításban az a meggyőződés uralkodott, hogy a nők alacsonyabb rendűek a férfiaknál, és ezért a saját javukra vezetni kell őket. Az 1960-as évek óta azonban ezek az elképzelések a kultúrában és a gyülekezetben is elavultak. Mindannyian ismerünk sok olyan asszonyt, aki intelligensebb és döntésképesebb, mint a férje. Nem lehet tehát az oka az, hogy a döntéshozatalban alacsonyabb rendűek volnának. Akkor hát miért?

Kellerék adnak erre egy választ: „A válasz erre a kérdésre egy ellenkérdés: »Miért adta át Krisztus a tekintélyt az Atyának?«" Szerintük annak, hogy a feleség alárendeli magát férje tekintélyének, Krisztus és az Atya kapcsolatát kell tükröznie. Ahogyan azonban a 3. és a 6. fejezetben már kifejtettem, ez hamisan ábrázolja a Szentháromságon belüli kapcsolatot. Ráadásul figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy az Írás sehol sem teszi egyenlővé a Fiú tekintélyének átadását az Atyának a feleség tekintélyének átadásával a férjének.

John Piper másik választ ad: a keresztény feleség alárendelődése a férjének a figyelő világ előtt az egyház Krisztusnak való alárendelődését ábrázolja. Ez szépen hangzik, de közelebbről nézve kiderül: ez csak az 1. álláspontnál működik, ahol a férj élete minden napján vezeti a feleségét. A 2. álláspont rossz ábrázolása annak, ahogyan Krisztus vezeti az egyházat – ha Jézus a mi Urunk, akkor az Ő mindennapi vezetésébe egyezünk bele, nem pedig valamiféle szelíd, közös döntéshozatalba, ahol csak olykor-olykor, amikor nem tudunk megegyezni, engedjük meg Jézusnak, hogy kijátssza az aduászát.

Bár az olyan teológusok, mint Keller és Piper, igyekeznek teológiai érveket felhozni, sok lelkipásztor, aki gyakran inkább gyakorlatias gondolkodású, a következő érvvel igazolja a férj tekintélyét: mivel minden, aminek két feje van, szörnyeteg, fontos tudni, kinél marad végül a Fekete Péter [a felelősség]. Ezt az indokot azonban nem tudom elfogadni. Hadd magyarázzam el, miért.

„Kinél marad végül a Fekete Péter?"

Valóban mindig csak egy személynek kell viselnie a felelősséget egy párkapcsolatban, mert különben a házasság tönkremegy? Megértem, hogy egy sportcsapatnak kapitányra, egy hadseregnek tábornokra, egy vállalatnak vezérigazgatóra van szüksége. De két embernek, akik „egy test" kapcsolatban élnek, és – ahogyan az 1Móz 2,25 mondja – ideális esetben „mezítelenül", vagyis tudatosan sebezhetően élnek

együtt, igazán nincs szüksége vezérre! Sokkal inkább arra van szükségük, hogy teljes szívvel elkötelezzék magukat: egyenrangú társakként szeretik és szolgálják egymást.

A *Love and Respect*, egy rendkívül befolyásos keresztény könyv a házasságról, így fogalmazza meg az érvet: „Az a házasság, amelynek két egyenrangú feje van, kudarcra van ítélve. Ez az egyik fő oka annak, hogy manapság oly sokan elválnak."[22] De hol vannak a bizonyítékok erre a képtelen állításra? Szívesen olvasnék további tanulmányokat erről a témáról. Egy friss, 21 000 házas és elvált, rendszeresen gyülekezetbe járó keresztény nő részvételével készült kutatás az ellenkező eredményre jut: „Azok a párok, amelyekben az egyik fél hozza a döntéseket – még akkor is, ha előtte megbeszéli azokat a másik féllel, és kikéri a véleményét –, 7,4-szer gyakrabban válnak el, mint azok a párok, amelyekben a felek megosztják a döntési jogot."[23]

Sok keresztény ezt ösztönösen tudja, függetlenül teológiai nézeteitől. A megkérdezett sok ezer ember közül mintegy 40% hitte, hogy a döntő döntési jog a férjé, mintegy 60% pedig úgy vélte, hogy a feleségnek úgy kell szeretnie a férjét, hogy alárendeli magát neki. Mégis a pároknak csak 17,3%-a cselekszik ténylegesen úgy, hogy a férjé az utolsó szó. Ezzel szemben a házasságok 78,9%-a döntő döntési jog nélkül működik, vagyis a felek közösen hozzák a döntéseket, vagy elhalasztják őket, ha nem értenek egyet.

Itt két dilemmával van dolgunk, amelyeket a hozzám hasonló lelkipásztorok legszívesebben nem vennének tudomásul. Először: ellentmondás van azoknak az embereknek a meggyőződése és viselkedése között, akiket vezetünk. A legtöbb keresztény ugyan hiszi, hogy a férj az, aki a döntéseket hozza, vagy nézeteltérés esetén dönt, a legtöbben mégsem eszerint cselekszenek. Másodszor: „Bár sok keresztény házaspár hiszi, hogy a döntési jog a férjé, *ez a hit nem ártott a párnak, amíg át nem ültették a gyakorlatba.*" Ragaszkodjunk-e mi, lelkipásztorok ahhoz, hogy Isten népe kezdje el gyakorolni azt, amit hisz, vagy inkább megkérdőjelezzük azt, amire hinni tanítottuk őket? Ha lelkipásztorként valóban a legjobbat akarom azoknak a házaspároknak, akiket vezetek, szembe kell néznem néhány kemény ténnyel:

Ha a nők úgy érzik, hogy nem hallgatják meg őket, és hogy a véleményük nem olyan fontos, mint a férjüké, a válás valószínűsége 26-szor nagyobb. … Még ha egy férj ki is kéri a felesége véleményét, azokban a házasságokban, ahol a döntési jog az övé, az ő véleménye eleve nagyobb súllyal esik latba, mint a feleségéé. És ha a nők úgy érzik, hogy a véleményük nem ugyanolyan súlyú, mint a férjüké, nagyobb valószínűséggel megy tönkre a házasság.[24]

Fordítva viszont a kölcsönösségnek világos előnyei vannak a házasságban: „Azoknál a pároknál, amelyek közösen hozzák a döntéseket, a feleségek több mint négyszer gyakrabban sorolják magukat a legboldogabb 20%-nyi házasság közé, mint a legboldogtalanabb 20%-nyi közé. Ráadásul 67%-kal nagyobb valószínűséggel élnek át gyakran orgazmust a szexuális együttlét során."[25] Ezek a felmérési eredmények megerősítik, hogy a legjobb házasságok (és azok, amelyekben a legjobb a szexuális élet) azok, amelyekben a problémákat tudatosan közösen oldják meg, és nézeteltérés esetén megadják maguknak a szükséges időt és gondosságot ahhoz, hogy megegyezésre jussanak.

Megértem, hogy egy mondjuk tízfős vezetői csapat vezetőjének időnként döntő szavazatot kell leadnia. Óvakodnunk kell azonban attól, hogy egy vállalat döntési dinamikáját átvigyük a házasságra, amely csupán két személyből áll, akiket sokkal inkább személyes, mint funkcionális szinten köt össze valami, és akik lelki közösségre kötelezték el magukat.

Ráadásul milyen gyakran kerülnek a párok olyan helyzetbe, amelyben fontos döntést kell hozni anélkül, hogy idejük volna egyetértésre jutni? Rendszerint van elég idő a döntésre. Másik lehetőségként a pár arra a félre hagyatkozik, akinek az adott területen a legerősebb a meggyőződése, vagy aki a legtöbb

szakértelemmel rendelkezik. Ha egy pár mégsem tud megegyezni, az azt mutatja, hogy mindketten meg vannak győződve a saját véleményükről. *Hogy a férj éppen abban a pillanatban vigye keresztül az akaratát, amikor a vélemények a leginkább eltérnek, az számomra a legrosszabb megoldásnak tűnik!* Nincs lehetősége a párnak arra, hogy addig beszéljék meg az ügyet, amíg konszenzusra nem jutnak? Amíg nem születik meg a világosság, jobb folytatni a beszélgetést, és közben a férjnek és a feleségnek is imádságban kell keresnie a legjobb megoldást, tanácsot kell kérnie másoktól, és igyekeznie kell valóban meghallgatni a másikat.[26]

Tapasztalatom a következő következtetésre vezet: ha éppen akkor vetem be a tekintélyemet, amikor a feleségemnek olyan véleménye van, amelyről annyira meg van győződve, hogy ellentmond nekem, az egyenértékű a kapcsolat szabotálásával. Alan Frow-val ellentétben, aki öt esetre emlékszik, amikor a felesége arra kérte, hogy játssza ki az aduászt, én csak egyetlen esetre emlékszem, amikor Julie bizonytalansága ellenére fontos döntést hoztam. De még ebben a konkrét esetben is inkább a meggyőződésemben bízott, mintsem hogy csupán a tekintélyemet fogadta volna el. Ha jobban belegondolok, sok más helyzetre is emlékszem, amikor megpróbáltam végleges döntést hozni az ő véleménye ellenére, csak hogy aztán határozott ellenkezésébe ütközzem. Szerencsére minden alkalommal hallgattam rá, és elhalasztottuk a végleges döntést. Visszatekintve úgy hiszem, tönkretettem volna a bizalmát, ha jogos aggályai ellenére megpróbáltam volna érvényesíteni a tekintélyemet.

Ezzel csak azt akarom mondani, hogy komoly kétségeim támadtak a 2. álláspontal kapcsolatban! Minél idősebb leszek, és minél több párt kísértem lelkipásztorként és barátként, annál nehezebb figyelmen kívül hagynom ezeket az aggályokat. Arra a következtetésre jutottam: az, ahogyan Julie és én Isten előtt a házasságunkat éljük, és ahogyan gyermekeinket arra tanítjuk, hogyan bánjanak házastársukkal, és hogyan engedjék, hogy házastársuk bánjon velük, olyan központi kérdés, hogy jobb szembenézni még a „döntő szavazat" nézetének gyengeségeivel is, és nyitottnak lenni az Ef 5 más lehetséges értelmezéseire. Amikor ezt megtettem, újra felfedeztem annak örömét, hogy az olyan nehéz szakaszokat, mint az Ef 5, ne csak felületesen olvassam, hanem mélyebbre ássak, és ne csak azt kérdezzem, mit mond a szöveg, hanem azt is, hogy miért mondja, és eredetileg kinek szólt.

A 3. álláspont: a férj mint egyenrangú társának szolgája

Mielőtt behatóan foglalkoztam volna ezzel a harmadik nézettel, abból indultam ki, hogy egyértelműen arról van szó: meg akarják kerülni az Ef 5 világos tanítását. Egyetértettem volna Frow-val, aki azt gyanítja, hogy mögötte az a törekvés áll, hogy a bibliai szöveget értelmezéssel „kiforgassák". *Amikor végül behatóan foglalkoztam ezzel a nézettel, meglepetten állapítottam meg, hogy valóban meggyőző* – nem írásmagyarázati akrobatika, hanem annak a sürgősen szükséges, fáradságos aprómunkának az eredménye, amelyet a megalapozott írásmagyarázat megkövetel. Philip Payne teológus több megfigyelést tesz az Ef 5-tel kapcsolatban, amelyek nagyon valószínűvé teszik, hogy Pál valóban az egyenrangúságot és a kölcsönösséget szánja a házasság alapjául, és nem – ahogyan egy felületes olvasás sejteti – a vezetést és az alárendelődést.

Először: Pál a keresztény házasságot a kölcsönös alárendelődés összefüggésébe helyezi. Payne szerint az „alárendelni magát" szó („egy másik alá helyezni magát" értelemben) összekapcsolása a kölcsönösséget kifejező „egymásnak" kifejezéssel (görögül: ἀλλήλοις, *allelois*) Pál egyik társadalmilag legforradalmibb és nyelvileg legleleményesebb tanítása. Az Újszövetségben az „alárendelni magát" szó (görögül: ὑποτάσσω, *hypotasso*) legtöbbször azt jelenti, hogy valaki enged egy másik személy tekintélyének. Azzal azonban, hogy Pál az „egymásnak" szóval kapcsolja össze, *kölcsönössé teszi ezt az alárendelődést, és ezzel jelentését eltolja: már nem a másik tekintélyének elismerését jelenti, hanem azt, hogy a másik*

szolgálatába állunk. Ez pontosan megfelel annak, amit Pál korábban az efézusi kereszténynek írt: „elszenvedvén egymást szeretetben" (4,2), legyenek „egymáshoz jóságosak, irgalmasok", és „bocsássanak meg egymásnak" (4,32). Pál ennek indokául azt adja, hogy „Krisztus félelmében" (5,21 ELB) rendeljük alá magunkat egymásnak. Ez visszautal a fejezet elejére, ahol az áll, hogy Krisztus a mi szolgálatunkba állt: „Krisztus szeretett minket, és önmagát adta értünk … áldozati ajándékul és véres áldozatul, kellemes illatul Istennek" (5,2).

Az 1. álláspontot valló kemény komplementáriusok ellentmondanak ennek: Wayne Grudem és Kevin De Young is megpróbálja cáfolni a kölcsönös jelentést – vagyis azt, hogy a férjnek is alá kell rendelnie magát a feleségének. Azt mondják, hogy az „egymás" azt is jelentheti: „egyesek másoknak". Grudem például arra hivatkozik, hogy a kifejezés így szerepel: „az emberek egymást öljék" (Jel 6,4), és azt mondja, hogy ez azt jelenti: „egyes férfiak más férfiakat ölnek meg". Ha azonban a Jelenések könyvének szerzője csupán arra gondolt volna, hogy egyes férfiak másokat ölnek meg anélkül, hogy őket magukat megölnék, akkor egyáltalán nem használta volna az „egymás" szót. De Young más szövegekre is utal, amelyekben az „egymás"[27] kifejezés szerepel, és amelyek szerinte nem fejeznek ki kölcsönösséget. Közelebbről megvizsgálva azonban egészen biztosan kifejeznek, ahogyan az „egymás" minden további előfordulása is az efézusi levélben és az egész Újszövetségben. Grudem és De Young kísérletei, hogy az „egymásnak" való alárendelődést csak egy irányba (az alárendelttől a tekintéllyel bíró személy felé) tereljék, kudarcot vallanak. Még az olyan vezető komplementárius teológusok is, mint George Knight és Tom Schreiner, ebben a pontban más véleményen vannak.[28]

Másodszor: Pál meghatározza, milyen fajta alárendelődést vár az asszonyoktól. Ahogy már említettük, kétféle alárendelődés létezik. Egyrészt van az alárendelt *engedelmes alárendelődése* egy tekintéllyel szemben, például egy állampolgáré a kormányával szemben.[29] Aztán van a *szolgáló alárendelődés*, amelyre – ahogy láttuk – Pál gondol, amikor kölcsönös alárendelődésről beszél.[30] Az előbbi egyoldalú, és meg lehet követelni. Az utóbbi lehet kölcsönös, és mindig önkéntes.

Amikor Pál azt mondja az asszonyoknak, hogy rendeljék alá magukat a férjüknek, milyen fajta alárendelődésre gondol? A kérdésre adott válaszunk az adott fordítástól függ. Ha fellapozunk bármely [német] Bibliát, a 21. vers végén pontot látunk, majd egy egészen új bekezdés kezdődik. Egyes fordítások még egy alcímet is beszúrnak a 21. és a 22. vers közé, például: *„Férfi és nő Isten életrendjében"* (SLT, német bibliafordítás). Ez a bekezdésváltás, illetve a beszúrt alcím azonban elfed valami nagyon fontosat: *a görögben a 21. és a 22. vers között nincs pont.*

Sőt – és ez engem teljesen lenyűgözött – a legrégebbi görög kéziratokban, amelyek a birtokunkban vannak, az „alárendelni magát" szó a 22. versben elő sem fordul. Ennek oka az, hogy a 22. vers a 21. versből veszi át az igét.[31] A görög szöveg szó szerint így hangzik: „Rendeljétek alá magatokat egymásnak Krisztus félelmében, az asszonyok [figyeljük meg a hiányzó szót] a saját férjüknek …". Más szóval: *amikor Pál itt azt mondja az asszonyoknak, hogy rendeljék alá magukat a férjüknek, pontosan arra a fajta alárendelődésre utal, amelyet minden hívőnek tanúsítania kell egymás iránt.* Nem azt mondja itt, hogy az asszonyoknak különleges módon kell alárendelve lenniük a férjüknek. Sokkal inkább az alárendelődés második fajtájára [a szolgáló alárendelődésre] utal, amelyben a feleségek úgy döntenek, hogy alázattal szolgálják férjüket, és jót tesznek vele. Az „alárendelni magát" szót ugyanabban a mondatban még egyszer, utoljára használja, hogy aztán az egyház Krisztusnak való alárendelődésére mutasson. Az „alárendelni magát" szó 21. és 22. versbeli használata fényében ezt így kell olvasnunk: „Ahogyan az egyház mindenben *alázattal szolgálja Krisztust, és az Ő kedvére él*, úgy az asszonyok is mindenben *alázattal szolgálják férjüket, és az ő kedvükre éljenek*" (24. v.).[32]

Harmadszor: a „fej” (görögül: κεφαλή, *kephalē*) ebben az esetben nagy valószínűséggel nem *tekintélyt*, hanem *életforrást* jelent. A mai németben a „fej” (németül: Haupt) átvitt értelemben tekintélyt jelent – a vezérigazgató a vállalat „feje”, a parancsnok az egység „feje”. Ha ráadásul egy szó szerinti test szó szerinti fejére gondolunk, mi, modern emberek abból indulunk ki, hogy a fej, amely az agyat tartalmazza, a test irányítóközpontja. Az idegrendszeren keresztül parancsokat küld a testnek.

Fel kell tennünk a kérdést, mire gondolt Pál, amikor a *kephalē* szót választotta, és hogyan értették azt eredeti olvasói. Komplementárius teológusok azzal érvelnek, hogy Pál Krisztust mint fejet a férjhez hasonlítja, és ezzel a férj tekintélyére gondol. Ezzel azonban figyelmen kívül hagyják, hogy Pálnak, amikor a szót metaforaként használja, valószínűleg egyáltalán nem ez a jelentés van az eszében. Igen, Pál tudta, hogy Jézus Krisztusnak tekintélye van az egyház és a teremtés fölött, de amikor Jézust egy test *kephalē*-jének nevezi, rendszerint valami olyasmit emel ki, ami ugyan rokon a tekintéllyel, de nem pontosan ugyanazt jelenti. A „3. függelék: Mit jelent a *kephalē*?” című részben, amelyet feltétlenül olvassatok el, kifejtem, hogy a szó Pál idejében – Grudem állításával ellentétben – rendszerint nem tekintélyt jelentett.

Milyen jelentést ad Pál ennek a szónak az Ef 5-ben? A legfontosabb támpont az, hogy a házassággal vont hasonlat részeként használja – mégpedig egészen új nyelvi alkotásként: *a férj a feje a feleségnek, aki az ő teste.* A „fej” görög szava csak kétszer szerepel a férfi és a nő kapcsolatával összefüggésben (itt és az 1Kor 11,3-ban). A nyelvészek nem értenek egyet abban, mit jelent a szó a két esetben. A 6. fejezetben amellett érvelek, hogy az első korinthusi levélben *tiszteletre méltó életforrást* jelent. Csak az Ef 5-ben szerepel a szó a fej-*és*-*test* metafora összefüggésében. Ad-e nekünk Pál valamilyen támpontot arra nézve, mit ért ezen: „a feleség feje, aki az ő teste”?

Igen, ad! A 23. vers eredeti görög mondatszerkezete, amely sajnos a legtöbb fordításban elveszett, így hangzik: „Férj feje a feleségnek, … Krisztus feje az egyháznak, *Ő maga a test megmentője*.” A görögből kitűnik, mit ért Pál a „fej” szón. Ez a három párhuzamos kifejezés világossá teszi, hogy Pál a „fej” szót a „megmentő” szinonimájaként használja. Ha Pál a férj tekintélyét akarta volna hangsúlyozni, a sok erre szolgáló görög szó közül bármelyiket használhatta volna: *kyrios* (úr), *exousia* (tekintély) vagy *proestōtes* (vezetni). Ehelyett a fej–test metaforát választja, és Krisztushoz hasonlítja, aki önmagát adja oda teste megmentőjeként (ebben az esetben nem uraként). Teológiailag nézve Krisztus Megmentő és Úr is, *Pál azonban ebbe a hasonlatba csak Krisztusnak mint teste megmentőjének jelentését helyezi bele.* Ha kételkedünk abban, hogy a férj főssége itt gondoskodást és szolgálatot jelent, a gondoskodás és a szolgálat gondolatát megtaláljuk a következő versekben is, bár kissé elfedi az, hogy Pál egy újabb metaforát sző bele, mégpedig Krisztus és menyasszonya, az egyház menyegzőjének metaforáját:

Krisztus önmagát adta érte [a menyasszonyáért/a testéért], hogy megszentelje őt [a menyasszonyát/a testét], miután megtisztította őt [a menyasszonyát/a testét] a víz fürdőjével az Ige által, hogy önmaga elé állítsa őt [a menyasszonyát/a testét] mint dicsőséges egyházat, amelyen nincs sem folt, sem ránc, sem semmi hasonló, hanem szent és feddhetetlen. Ugyanígy a férfiak is kötelesek úgy szeretni a saját feleségüket, mint a saját testüket; aki a feleségét szereti, önmagát szereti. Mert senki sem gyűlölte soha a saját testét, hanem táplálja és ápolja, ahogyan az Úr is az egyházat.

Látjátok? Ebben az egész szakaszban *Pál nem a tekintélyre, hanem a szolgálatra és a gondoskodásra helyezi a hangsúlyt.* Amikor azt mondja, hogy a férj a feleség feje, nem azt érti rajta, hogy a férjeknek tekintélyt kell gyakorolniuk a feleségük fölött. Azt érti rajta, hogy *a férjeknek úgy kell szolgálniuk a feleségüket, ahogyan mindannyian a saját testünket szolgáljuk.*

Miután Pál a 21–30. versekben kifejtette ezt a háromrészes metaforát (fej–test; férj–feleség; Krisztus–egyház), még egy további réteget is hozzáad: Ádám és Éva bűneset előtti egységét. Ez ugyan bonyolultabbá teszi az általa megrajzolt képet, de csodálatos gondolatot fejez ki: „»Ezért elhagyja a férfi apját és anyját, és ragaszkodik a feleségéhez, és ketten egy test lesznek.« Nagy ez a titok; én pedig Krisztusra és az egyházra értem" (31–32. v.). Azzal a hasonlattal, hogy a férj a fej, a felesége pedig a test többi része, Pál visszatekint a legelső házasságra Ádám és Éva között, amikor először élvezték a metaforikus „egy test" egységet. Ahogyan a 4. fejezetben már láttuk, ebben az egyesülésben nem a tekintélyről és az alárendelődésről volt szó, hanem örömteli meghittségről és társas közösségről. *A fej–test metaforával Pál az Ef 5-ben tehát nem egy parancsláncot hangsúlyoz, hanem a szeretet kötelékét.*

Még egy utolsó felismerést szeretnék hozzáfűzni, amely az Ef 5-nek abból az olvasatából adódik, amely szerint Isten arra hívja el a férjet, hogy szolgálja a feleségét (és nem arra, hogy vezesse): *ebben a szakaszban egyetlen utasítás sincs a férjnek arra, hogy vezesse a feleségét* – sem itt, *sem sehol máshol az egész Szentírásban!* Olvassátok el nyugodtan még egyszer ezt a mondatot. Ez alapjaiban változtatja meg az értelmezést.

Mindez ahhoz a jelentős következtetéshez vezet minket, hogy az Ef 5-ben talán *egyáltalán nem* a férjnek a hozzá alárendelődő felesége fölötti tekintélyéről van szó. Pál sokkal inkább szemléletes metaforákkal hangsúlyozza, hogy férjnek és feleségnek szeretetben egyesülnie kell, szolgálniuk kell egymást, és jót kell tenniük egymással.

Azt jelenti-e ez, hogy Pál arra szólítja fel a férjeket és a feleségeket, hogy pontosan ugyanúgy bánjanak egymással?

Igen is, meg nem is. Igen, mert mindkettőjüket arra hívja, hogy „rendeljék alá magukat egymásnak". És bár itt csak a férjeknek mondja, hogy „szeressék" a feleségüket, mégis mindkettőjüknek szeretniük kell egymást – máshol Pál kifejezetten felszólítja az asszonyokat, hogy „szeressék a férjüket".[33] De nem is, mert Pál talán azokat a mintákat tartja szem előtt, amelyeket a görög–római világ gyülekezeteinek oly sok házasságában megfigyelt. Figyeljük meg például, hogy a férjet *kephalē*-ként, vagyis életforrásként írja le, nem pedig arra szólítja fel, hogy az legyen. Pál valószínűleg arra a tényre utal, hogy az ókorban a feleségek többnyire fiatalabbak és kevésbé műveltek voltak. A gyermeknevelés kötötte le őket, és így teljesen a férjük gazdasági és anyagi gondoskodásától függtek. Egy függő helyzetben lévő feleséget *kephalē*-nek nevezni értelmetlen lett volna.

Ehhez jön még: ha a férjek Pál idejében nagyjából olyanok voltak, mint sok férj, akit ma ismerek, akkor (átlagosan) kevésbé voltak készek, mint a feleségük, arra, hogy életüket feláldozzák házastársukért.[34] Ezért Pál elegendőnek tartja, hogy azt mondja az asszonyoknak: rendeljék alá magukat a férjüknek, vagyis alázattal szolgálják őket, és tegyenek jót velük. Aztán nekilát, hogy megrendítse a férfiak önzését: háromszor annyit mond nekik, és arra sürgeti őket, hogy Krisztushoz hasonlóan hozzanak áldozatot. Ez rám bizonyosan igaz: a házasságomban nem Julie-t, hanem engem kell a leginkább az Írásnak és a Szentlélek folyamatos munkájának arra indítania, hogy önfeláldozóan és alázattal szolgáljam a házastársamat, és jót tegyek vele. Gyanítom, hogy barátomnak, Andrew Bartlettnek igaza van, amikor erre a következtetésre jut: „Pál arra szólítja fel a férjet, hogy járjon elöl az önátadásban. Ez ugyan nem különbözik alapvetően a feleség keresztény kötelességétől, hogy önzetlenül szeresse a férjét, de fokozza a férj felelősségét a szeretetben."[35]

A 33. versben Pál kifejezetten arra szólítja fel a férfiakat, hogy „szeressék" a feleségüket (nem arra, hogy vezessék), az asszonyokat pedig különösen arra inti, hogy „tiszteljék" a férjüket (nem arra, hogy

alárendeljék magukat neki). Miért szólítja fel az asszonyokat, hogy tiszteljék a férjüket, a férjeket pedig, hogy szeressék a feleségüket? Bár akkor is, ahogy ma is, a legtöbb asszony szintén tiszteletre vágyott, és a legtöbb férj is szeretetre vágyott, Pál valószínűleg tudott valamit kora sok férfijának és asszonyának eltérő lelkivilágáról.

Miközben a 3. álláspontot leírom, vagyis a férjet mint egyenrangú társának szolgáját, érzem ennek a nézetnek az erejét. Őszintén szólva remélem, hogy ez a helyes értelmezés, mert nagyon ösztönzőnek és kihívónak találom. Grudem nézetével ellentétben, amely szerint a férj a mindennapi döntéshozó (ezt rossznak tartom), és Kellerék nézetével ellentétben, amely szerint a férj ritka helyzetekben dönt (ezt jobbnak, de még mindig problémásnak, sőt következetlennek tartom), ezt a nézetet jónak és rendkívül jól megvalósíthatónak találom.

De mi van akkor, ha Pál ebben a szakaszban valóban arra akart utalni, hogy az efézusi feleségeknek valamiféle tekintélyt el kellene ismerniük a férjükben, még ha ezt a férjekhez intézett felhívással a szeretetteljes önfeláldozásra ki is egyensúlyozza? Végül is legalábbis a házasságnak az isteni házassággal való összevetése – amelyben határozottan rangkülönbség van Isten/Jézus és köztünk – hierarchiára enged gondolni a házastársi kapcsolatban. Elhatároztam, hogy helyesen akarom érteni ezt a szakaszt, ezért tovább gondolkodtam rajta. Megkérdeztem magamtól, alkalmaztam-e erre a feladatra a bibliamagyarázat minden fontos elvét – és aztán megállapítottam, hogy nem.

A 4. álláspont: a férj mint megváltott *paterfamilias*

Ahogy már említettük, az egyik leggyakoribb hiba, amelyet a Szentírás megértésére és alkalmazására tett erőfeszítéseink során elkövetünk, az, hogy azt képzeljük: különböző részei közvetlenül nekünk szóltak. Ez azonban nem így volt: *lehet, hogy értünk írták őket, de nem nekünk szóltak.* Csak ha megértjük az eredeti olvasók helyzetét, és tudjuk, mit értettek a szavakon, kezdhetjük el mi, akik egészen más helyzetben vagy kultúrában élünk, levezetni a szövegből a magunk számára érvényes jelentést. Sok, ha nem a legtöbb szövegben a mai helyzetünk összevethető az első olvasókéval, ami megkönnyíti ezt a feladatot. De mi van akkor, ha az ő helyzetük nagyon erősen különbözik a miénktől?

A mai kereszténytet különbségek „folyója” (például a nyelvben, a kultúrában, az életkörülményekben) választja el a bibliai hallgatóságtól. Ez a folyó megakadályozza, hogy közvetlenül átlépjünk a szövegnek az ő összefüggésükben vett jelentéséből a saját összefüggésünkben vett jelentésébe. Bizonyosan ugyanannak a nagy történetnek vagyunk a részei, de a helyünk ebben a történetben gyakran különbözik lelki elődeink helyétől. Néha a folyó széles, és hosszú hídra van szükség, hogy átkeljünk rajta. Néha keskeny patak, amelyen könnyen átjutunk. Tudnunk kell, milyen széles a folyó, mielőtt megpróbálunk hidat építeni fölötte, hogy a szövegben foglalt elveket a magunk számára alkalmazhatóvá tegyük.[36]

Amikor ezt az értelmezési kulcsot az efézusi levél 5. fejezetének tanulmányozására alkalmaztam, felismertem a saját hibámat, és szinte mindenkiét, akinek e szöveghez írt munkáit olvastam: azt feltételezzük, hogy az Ef 5 keskeny patak, amelyen könnyen átkelhetünk, holott valójában széles folyó, amelynek átkeléséhez hosszú hídra van szükség.

Hadd magyarázzam el. Azt feltételezzük, hogy az efézusi gyülekezet házaspárjai többé-kevésbé hasonlítottak a modern házaspárokhoz. Elképzeljük, hogy Pál „lát” minket és mai házasságainkat, és ezért írja nekünk ezt a levelet. Valójában azonban az első századi görög–római világ házasságaira utal, amelyek jelentősen különböztek a mieinktől. Abban a világban a háztartások nem két dolgozó szülőből, két gyermekből, egy kutyából és egy macskából álltak. Egy háztartás többnyire egy férfiból, a *paterfamilias*ból állt, aki uralkodott a felesége, a gyermekei és olykor a rabszolgái fölött. Arisztotelész tanítása sze-

rint a háztartások hierarchikusan voltak szervezve – abban a kultúrában ez volt a háztartás vezetésének legjobb módja. (Csak ha nem volt felnőtt férfi a háznál, akkor lett az asszony a háztartás uralkodónője.) Szándékosan mondom: „uralkodónő". Arisztotelész azt mondta: „A háztartás feletti uralom monarchia"[37] – a férj és apa volt a király.

Amikor az előző bekezdésben gyermekeket és rabszolgákat említettem, talán nektek is, ahogy nekem, világossá vált valami. Az Ef 5,22–33 férj–feleség kapcsolata az első a három kapcsolatpár közül, amelyekhez Pál szól. A következő kettő közvetlenül utána következik: szülők–gyermekek (6,1–4) és urak–rabszolgák (6,5–9). Amit korábban nem vettem észre, az az, hogy *Pál az evangéliumot ezekre a többrétegű ókori háztartásokra alkalmazza*, amelyek férjek, feleségek, gyermekek és rabszolgák hierarchiájából álltak. A férjeknek olyan jogaik, kiváltságaik és szabadságaik voltak, amelyeket feleségüktől megtagadtak.[38] Övék volt a hatalom, és ők biztosították a jövedelem legnagyobb részét. A legtöbb esetben az asszonyok egy férfi nélkül, aki a nevükben eljárt volna, sem tulajdont nem birtokolhattak, sem üzletet nem folytathattak, sem jogi vagy pénzügyi ügyleteket nem köthettek.

A mediterrán társadalomban a férfiak átlagos házasságkötési életkora harminc év volt, a nőké viszont tizennyolc év vagy kevesebb. Amikor egy férfi megházasodott, rendszerint már világlátott ember volt, aki tudta, hogyan kell élni a társadalomban. Társadalmilag és gazdaságilag cselekvőképes személy volt. Egy asszony viszont még lány volt, akinek azt sem engedték meg, hogy ajtót nyisson, ha kopogtak. Egy átlagos asszony termékeny évei alatt nagyjából kétévente vagy harminc havonta szült egy gyermeket. Mindig „mezítláb és várandósan" otthon volt. Amint az előző gyermeket elválasztotta, újra teherbe esett.[39]

A legtöbb nő a háztartási kötelességeken kívül semmilyen képzést nem kapott. Egész életükben teljesen függők voltak, és egy férfi – apjuk vagy talán gyámjuk, később férjük – *uralma alatt* álltak. Az alárendelődés a gyermekek, a rabszolgák és a feleségek számára volt a norma. Ebben az összefüggésben és ebben a kultúrában a *paterfamilias* feladata az uralkodás volt, nem pedig az, hogy bárkit alázattal szolgáljon, különösen nem a saját alárendeltjeit, akiknek éppen ellenkezőleg, a *paterfamilias*t kellett szolgálniuk. Arisztotelész is így látta: „A férfi természeténél fogva alkalmasabb a parancsolásra, mint a nő … Ez az egyenlőtlenség tartós … A férfi bátorsága a parancsolásban mutatkozik meg, a nőé az engedelmességben."[40]

Figyeljük meg a következőt: Pál nem hoz létre olyan háztartási szerkezetet, amelyben a legidősebb férfi uralkodik mindenki más fölött, ahogyan olyan kormányzati szerkezetet sem irányoz elő, amelyben a császár a Római Birodalom uralkodója. Csupán megszólítja ezeket a viszonyokat, és *igyekszik a meglévő társadalmi szerkezeteken belül működni úgy, hogy utakat talál azok jobbítására, anélkül hogy rögtön fel akarná forgatni őket.* Mint minden jó misszionárius, aki ma belép egy új kultúrába, Pál is alkalmazkodott, ahol tudott, még ha ezt nem is tartotta feltétlenül eszményinek.

Az evangélium találkozása az ókori háztartással

Hogyan tanácsoltátok volna Pál helyében ezeket a hierarchikusan felépített háztartásokat a gyülekezetetekben? Nézzük meg azt a három stratégiát, amelyet Pál az efézusi háztartások tanácsolásában az akkori összefüggésben alkalmaz.

Először: Pál a háztartáson belüli minden kapcsolatot az evangélium fényébe helyez. Arra vezeti a feleségeket és a férjeket, hogy „Krisztus félelmében" viszonyuljanak egymáshoz, és minden utasítást Krisztusra utaló kifejezésekbe ágyaz: „mint az Úrnak", „ahogyan Krisztus is", „Krisztus", „miként Krisztus is" és „én azonban Krisztusra értem". Ugyanezt a megközelítést követi, hogy a szülőket és a gyermekeket,

valamint az urakat és a rabszolgákat arra indítsa, hogy újragondolják egymáshoz való viszonyukat. Szinte minden második szó „Krisztus" vagy „Úr". Pál ügyesen igyekszik mindenkinek – feleségeknek és férjeknek, gyermekeknek és szülőknek, rabszolgáknak és uraknak – segíteni abban, hogy a másokkal való kapcsolatuk módját a Krisztussal való kapcsolatuk kifejeződéseként lássák.

Másodszor: Pál kifejezetten elítéli a *paterfamilias*ok önző és uralkodó viselkedését. Azokban a régi törvénykönyvekben, amelyek a háztartáson belüli szerepeket rögzítették, a *paterfamilias*oknak azt mondták, hogy uralkodjanak, mindenki másnak pedig azt, hogy rendelje alá magát. E törvények hangsúlya többnyire az alárendelteken volt, akiknek kordában kellett tartaniuk a viselkedésüket. A Pál által továbbfejlesztett „kódex" azonban soha nem látott dolgot tesz: e kapcsolatok mindegyikében a legnagyobb figyelmet a férjeknek/szülőknek/uraknak szenteli (mindhárom esetben ugyanaz a férfi érintett!), hogy *ők* változtassanak a viselkedésükön. Abból kiindulva, hogy a *paterfamilias* a kulturális adottságok miatt amúgy is uralkodik, arra szólítja fel, hogy most adja oda az életét a feleségéért, ne ingerelje a gyermekeit, és ne fenyegesse a rabszolgáit. Ez abban az időben bizonyosan teljesen úttörő felhívás volt. Egy olyan kultúrában, amelyben a férjeknek élet és halál feletti hatalmuk volt a feleségük fölött, Pál arra szólítja fel a férjeket, hogy mondjanak le a hatalmukról, és szükség esetén akár meg is haljanak, hogy feleségüknek jó dolga legyen.

Harmadszor: Pál az evangéliumot arra használja, hogy enyhítse és újrarendezze a feleség, a gyermekek és a rabszolgák alárendelődését a *paterfamilias*nak. Anélkül, hogy lázadásra szólítaná fel őket, jelzi, milyen fajta alárendelődést munkálhat az evangélium *az ő helyzetükben*. A feleség számára ez – ahogy láttuk – azt jelenti, hogy ne kelletlenül rendelje alá magát férje tekintélyének, hanem alázattal szolgálja őt, és a kedvében járjon, ahogyan Krisztust is alázattal akarja szolgálni, és az Ő kedvében akar járni.

Pál tanítása csodákat tett.

Azzal, hogy Pál élesen megfeddte a *paterfamilias*t, majd szeretettel fordult egy patriarchális társadalom leggyengébbjeihez – a feleségekhez, a gyermekekhez és a rabszolgákhoz –, elérte, hogy a korai egyház tömegesen vonzotta a hatalom nélkülieket. A pogány kritikus, Kelszosz a második században ezekkel a szavakkal gúnyolta az egyházat: „A kereszténység az asszonyok, gyermekek és rabszolgák vallása."[41]

Pál megközelítése a háztartáson belüli kapcsolatokat illetően egészen új volt az akkori kultúra számára. *Nem szünteti meg a régi hierarchiát, de nem is akarja isteni eszményként fenntartani.* Sokkal inkább úgy ássa alá, hogy nemcsak az egész szerkezetét ágyazza bele az evangéliumba, hanem az végül fel is oldódik benne, ahogyan ez a mi korunkban meg is történt.

Akkor, az ókorban azonban egyetlen pogány sem gondolta volna, aki egy keresztény háztartásba látogatott, hogy Pál alá akarja ásni a római jogot, vagy egyszerű egalitárius (a férfi és a nő egyenrangúságára épülő) háztartási szerkezeteket akar bevezetni. Ami feltűnt volna neki a megváltott *paterfamilias*on, az egyrészt az a szokatlan mód lett volna, ahogyan szeretettel gondoskodik az általa vezetett személyekről, és feláldozza magát értük, másrészt felesége, gyermekei és rabszolgái vidámsága.

A 3. állásponttal ellentétben, amely abból indul ki, hogy Pál korlátlan egalitarizmust tanít, ez a nézet abból indul ki, hogy Pál, amikor a férjet a feleség fejének nevezi, elismeri azokat a kulturális normákat, amelyek szerint a férjnek tekintélye van a feleség fölött. Ha ráadásul a férj és feleség kapcsolatát Krisztus és az egyház kapcsolatához hasonlítja, ez nagyon is jelentheti azt, hogy arra céloz: az egyik „felelős" a másikért. *Ám még ha abból indul is ki, hogy a paterfamilias viseli a felelősséget, ezt semmiképpen sem írja elő valamiféle „szerepként" vagy státuszként, amelyet a férjnek minden időben és minden kul-*

túrában be kellene töltenie a feleségével szemben. Éppen ellenkezőleg: távol attól, hogy a férfi nő fölötti kulturális hatalmát eszményként mutassa be, igyekszik azt az evangélium által hatástalanítani.

John Piper érvének cáfolata

Egyes komplementáriusok (akik szerint Isten a férfiaknak és a nőknek eltérő szerepet adott, és a vezetés a férfiaké) azzal az ellenérvvel élnek, hogy ha abból indulunk ki, hogy Pál elismeri a férj tekintélyét, és összekapcsolja Krisztusnak az egyházhoz való viszonyával, akkor Pál nagyon is eszménnyé nyilvánítja, és ezzel örökérvényűvé teszi a férj és feleség közötti vezetés–alárendelődés viszonyt. Piper azt mondja (és könyvet is írt róla), hogy a megváltott és egyúttal hierarchikus keresztény házasság a világ szeme elé tárja az evangéliumot. Ezt írja: „A férj szeretetteljes vezetése engedékeny, tőle függő felesége fölött Krisztus és az egyház képe. Ha a férj elveszíti vezető szerepét, ez többé nem így van."[42]

Érvelése háromszorosan hibás. Először: Pál hasonlót mond a háztartási rabszolgaságról, amikor azt mondja a rabszolgáknak, hogy engedelmeskedjenek uraiknak, ahogyan Krisztusnak engedelmeskednek, aki az Uruk. Piper érvelése szerint Isten az úr–rabszolga kapcsolatot azért teremtette volna, hogy megmutassa a világnak annak „szépségét", hogy alávetjük magunkat Jézusnak, a mi Urunknak. Nem! Pál mindkét esetben valós, de nem feltétlenül eszményi helyzetre alkalmazza az evangéliumot.

Másodszor: nem a házasságon belüli hierarchia, hanem egy ilyen házasság megváltása szemlélteti az evangéliumot. Amit Pál ebben a szakaszban hangsúlyoz, az nem a hierarchia, hanem a férj szolgálata a felesége iránt, aki kölcsönös alárendelődésben enged neki, és akivel bensőséges kapcsolatot ápol. Ez a kölcsönösségen alapuló házasságban bizonyára jobban kifejeződhet, mint egy hierarchikus házasságban. Ahogyan a 3. álláspontnál kifejtettük, Pál pontosítja a *kephalē* szó használatát azzal, hogy Jézust az egyház megmentőjeként és fenntartójaként emeli ki, nem pedig uraként.

Harmadszor: egyetlen hierarchikus házasság sem lehet soha elég hierarchikus, ha abból indulunk ki, hogy Isten a házasságok által akarja szemléltetni a világnak Jézusnak az Ő egyháza fölötti uralmát. Jézus az Ő egyházának Ura, de egy férj egészen biztosan nem ura a feleségének.

Piper érvelésének gyengeségei ellenére *egyetértek vele abban, hogy a keresztény házasságnak tükröznie kell valamit az evangéliumból.* Egy keresztény házasság ugyanolyan jól megmutathatja a világnak, mint bármely keresztény közösség, hogy Jézus tanítványai vagyunk, azáltal, hogy önfeláldozóan szeretjük egymást, ahogyan Ő szeretett minket. A kölcsönösségen alapuló házasságok ezt ugyanolyan jól megtehetik, ha nem jobban, mint a hierarchikusan felépített házasságok. Egy keresztény házasság még valamit jól tükrözhet: azt a tartós és bensőséges közösséget, amely Krisztussal összeköt minket. A fej és test Pál által használt hasonlata, amelyet „egy testnek" nevez, mély, szeretetteljes szövetségi kapcsolatra és eleven, szerves összetartozásra utal. Míg az a gondolat, hogy egy vezető elválik az alárendeltjeitől, kevésbé idegen, az a gondolat, hogy egy fejet elválasztanak a testétől, mélységesen megrázó.

Ahol az Ef 5-tel kapcsolatban tévedünk

Nyolcszáz oldalas könyvében Grudem hevesen érvel a feleség házasságbeli alárendelődése mellett anélkül, hogy egyszer is megemlítené az első századi és a mai házasságok közötti óriási különbséget.[43] Ugyanez érvényes Kellerékre is: az Ef 5-ről szóló részletes tanulmányukban semmilyen figyelmet nem szentelnek ennek a szempontnak, és a házasság akkori helyzetére sem térnek ki. Egyetlenegyszer sem. Ez hiba: egy széles folyót keskeny patakként kezelnek.

Pálnak nem az a célja, hogy halhatatlanná tegye az ókori háztartási szerkezetet. Sokkal inkább egy egyedülálló kulturális helyzetre alkalmazza az evangéliumot, amely nagyon különbözik a miénktől. Pál

nem az én világomhoz szólt, amelyben a legtöbb felnőtt nő ugyanolyan művelt, mint a férfiak, maga szabályozza termékenységét, anyagilag független, és nincs társadalmi szükség arra, hogy egy férfi álljon fölötte. Mindez másfajta házasságot tesz lehetővé.

A következő kérdés: most, hogy tudatában vagyunk, milyen széles folyó húzódik az ő helyzetük és a miénk között, hogyan építhetünk „hidat" fölötte, hogy a szövegben foglalt elveket a magunk számára alkalmazhatóvá tegyük? Vagy másként kérdezve: mit mondott volna Pál mai társadalmunk házasságairól, amelyek már nem szigorúan hierarchikusak, hanem egalitáriusak? A következőt javaslom:

Azt mondaná nekünk, hogy Krisztust kell házasságunk középpontjába állítanunk. Az, ahogyan egymást „látjuk", ahogyan egymással bánunk, együttműködünk és egymást tiszteljük, a Krisztussal való elsődleges kapcsolatunknak kell formálnia. Alá kell rendelnünk magunkat egymásnak, le kell vetkőznünk függetlenségünket és önzésünket, és bensőséges „egy test" kapcsolatra kell törekednünk, ahogyan azt a bűneset előtt az Éden kertjében megélték. Ha abból indulunk ki, hogy a férfiak átlagosan függetlenebbek, és ezért énközpontúbbak, mint a nők, akik átlagosan kapcsolatközpontúbbak, és ezért jobban a másikra irányulnak, mint a férfiak, akkor a hozzám hasonló férjeknek mindenképpen különösen el kell mélyedniük Krisztusnak az egyház iránti önfeláldozó szeretetében, amely menyasszonyának ragyogó kivirágzásához vezet.

Most, hogy tudatára ébredtem az akkori és a mai összefüggés közötti világos különbségnek, egyszerűen nem tudom elképzelni, hogy Pál egy átlagos modern házaspárnak – ahol férj és feleség életkorban közelebb áll egymáshoz, mindketten ugyanolyan jól képzettek, esetleg mindketten dolgoznak, és részt vesznek gyermekeik nevelésében – ezt mondaná: „Jól tettétek, hogy társak lettetek. Csak így tovább! De ragaszkodom ahhoz, hogy a férj vállalja a vezető szerepet, a feleség pedig legyen alárendelve neki." Hogyan tehetné ezt, ha azt tanítja, hogy a házasság teremtési eszménye az egy test egysége, igazi társas közösség a szó teljes értelmében, ahogyan Ádám és Éva eredeti házasságában?

Ez nem csupán az én véleményem. Széles körben elterjedt nézet, sőt a keresztények többségének álláspontja: II. János Pál pápa a minden katolikusra nézve kötelező *Mulieris Dignitatem* kezdetű apostoli levelében azt mondja, hogy a férfinak a felesége fölötti tekintélye valami „régit" tükröz; a levél olyan gondolkodásmódról beszél, amely „mélyen gyökerezik a kor szokásaiban és vallási hagyományában". „Új" és „az evangélium újdonsága" viszont az, hogy „az alárendelődés nem egyoldalú, hanem kölcsönös".[44] Ha az egyik dogmatikailag legkevésbé rugalmas felekezet képes így kiigazítani a tanítását, akkor nekünk, többieknek is érdemes erre odafigyelnünk.

Persze még mindig vannak kultúrák a világon, ahol a férfiaké a döntő szó. Számukra Pál tanítása mintha éppen rájuk lenne szabva. A patriarchális társadalmakban a férjeknek általában sokkal több társadalmi, szellemi, politikai és anyagi hatalmuk van, mint a nőknek. A férjnek ezt a hatalmat most önzetlenül, a felesége javára kell használnia, ahogyan Krisztus is az egyház javára használja a maga felsőbb hatalmát. Ha azonban patriarchális kultúrákban férjek ezrei elég hosszú ideig így tesznek, akkor a nők és a feleségek gyarapítani fogják a maguk társadalmi és szellemi erejét, és jobban felkészülnek arra, hogy egyenrangú társai legyenek a férjüknek. Kutatásaim pontosan ide vezettek. Ha a 4. álláspontot – a megváltott *paterfamilias* nézetét – szigorúan hierarchikus felépítésű házasságokat ismerő kultúrákban alkalmazzuk, az végül oda vezet, hogy ezek a kultúrák átalakulnak, és a 3. álláspont szerinti házasságot kezdik támogatni, ahogyan ez a régóta kereszténység formálta országokban már meg is történt.

Ha a házasságról szóló bibliai szövegek vizsgálatát kiterjesztettük volna az Ószövetségre és az Újszövetségre, akkor kezdettől fogva nyilvánvaló lett volna, hogy Isten a kölcsönösségen alapuló házasságot ré-

szesíti előnyben.

Feleségek, akik irányítják férjüket

Ha meggondoljuk, hogy az Ószövetségben említett összes házasság patriarchális környezetben köttetett, joggal feltételezhetjük, hogy a kulturális alapfeltevés az volt: a feleségek alá vannak rendelve a férjüknek. Annál figyelemreméltóbb, hogy – eltekintve Isten előrejelzésétől, hogy „Ádám uralkodni fog Éván" – *sem a mózesi törvényekben, sem a próféták szavaiban nincs olyan parancs, amely a feleségeket arra szólítaná fel, hogy rendeljék alá magukat a férjüknek.*

Ha megnézzük azokat a kis pillanatfelvételeket, amelyek az ószövetségi házaspárok erőviszonyairól fennmaradtak, újra meg újra azt látjuk, hogy a feleségek irányítják a férjüket. Életem sok válaszútján kértem bölcsességet Istentől, és az ég felé fordítottam a fülemet, hogy meghalljam, mit mond nekem. Gyakran hallottam, hogy azt mondja nekem, amit egykor Ábrahámnak mondott: „Mindenben, amit [a feleséged] mond neked, hallgass a szavára!"[45] Micsoda nagyszerű tanács! Tudom, miről beszélek: *a feleségek nagyon gyakran előbb hallanak Istentől.*

Nem pontosan ez történt Sámson anyjával? Egy olyan kultúrában, ahol nem illett, hogy egy férfi közvetlenül megszólítson egy nőt, egy angyal férfi alakját ölti magára, és egy meddő asszonynak hírül adja, hogy Lélekkel felkent gyermeke születik. Később az asszony odahívja a férjét: „Az asszony pedig sietve elfutott, elbeszélte a férjének, és ezt mondta neki: Íme, megjelent nekem az a férfi, aki a minap hozzám jött!" Figyeljétek meg jól a következő szavakat: „[Ő] felkelt, és elment a felesége után." Talán nem nagyon örült annak, hogy egy idegen megszegi a patriarchális normákat, és ezt kérdezi: „Te vagy az a férfi, aki a feleségemmel beszélt?"[46] Ez a történet ráadásul egy még jelentősebb születésre is előremutat. Több mint egy évezreddel később egy angyal először Máriához megy, hogy ugyanezt az üzenetet hirdesse neki.[47] A férjét csak később tájékoztatja.[48] Mindkét esetben az asszony tudja meg előbb Istentől, mi fog történni, a férfit pedig csak később tájékoztatják a fejleményekről – vagyis arra a szintre hozzák, ahol a felesége már tart. Ha volna olyasmi, hogy „teremtési rend" (ami nincs), akkor úgy tűnik, Isten maga sem tartja magát hozzá.

Aztán ott van a sunemi asszony, aki magához ragadja a kezdeményezést, és befogadja Elizeus prófétát. Ezt mondja a férjének: „Íme, látom, hogy ez az ember, aki mindig nálunk jár, Isten szent embere. Készítsünk hát neki egy kis falazott felházat, és tegyünk bele ágyat, asztalt, széket és gyertyatartót, hogy megszállhasson ott, amikor hozzánk jön!"[49] A férj ismét azonnal szót fogad a feleségének, és ösztönösen megbízik a feleség lelki ítélőképességében ebben a dologban.

Egy rövid megjegyzés ide kívánkozik: Bár széles körben elterjedt az az értelmezés, hogy „a férj a feleség *kephalē*-je", ami annyit jelent, hogy „a férjnek kell a család lelki elöljárójának lennie", sajnos közölnöm kell veletek, hogy ez az elképzelés nem bibliai alapú. Talán ki kellene dobnotok azokat a jegyzeteiteket, amelyekben az áll, hogy a férfinak (és nem a nőnek) kell imádságra vezetnie, családi áhítatra hívnia, vagy eldöntenie, melyik gyülekezetbe járjon a pár vagy a család. Anélkül, hogy kisebbíteni akarnám egy férj vagy apa döntő kezdeményezésének jelentőségét családja lelki javáért, mégis jobb, ha *mindketten*, a férj és a feleség is, minden tőlük telhetőt megtesznek – csapatként és egyénenként is –, hogy keressék Istent, gyülekezetet válasszanak, ott tagok legyenek, és a többi családtag lelki gyarapodására törekedjenek. Arra a tanításra válaszul, hogy a férjnek a család többi tagjának lelkipásztorává kell lennie, azt javaslom, hogy a férj és a feleség együtt alkossa a család lelkipásztori vezetőcsapatát.

Egy másik asszony, aki – bár férfiak uralta kultúrában él – mintha szembeszállna a patriarchális normákkal, Abigail. Igen gazdag férje, Nábál „kemény és gonosz cselekedetű".[50] Amikor Dávid és a csapata me-

nekülés közben, éhesen ennivalót kér Nábáltól, az érzéketlenül kigúnyolja őket, és elutasítja a kérésüket. Dávid mélyen megsértődik és feldühödik, és azt tervezi, hogy megöli Nábált és birtokának minden férfiját – ami, valljuk be, nem kifejezetten keresztény reakció.

Abigail úgy akadályozza meg a vérontást, hogy nem engedelmeskedik a férjének, és nem adja át neki a hírt Dávid gyilkos szándékáról. Ennivalót rak a szamarára, Dávidhoz lovagol, és ügyesen kezeli annak sértett önérzetét, amikor ezt mondja: „Uram, ne törődj ezzel a Béliál-emberrel, Nábállal; mert amilyen a neve, olyan ő maga: »Bolond« a neve, és bolondság van vele."[51] Még miközben kiemeli, milyen szörnyű ember a férje, Dávid jobbik énjére hivatkozik, és kegyelemért esedezik neki. Dávid erre úgy dönt, hogy leteszi a fegyvert.

Amikor Abigail hazatér, és elmondja Nábálnak, hogy felülbírálta a rendelkezését, és hogy Dávid megkímélte az életét, Nábál szíve felmondja a szolgálatot, és tíz nappal később meghal. Amikor Dávid embereket küld, hogy elhozzák Abigailt harmadik feleségének, ő meghajol, és ezt mondja: „Íme, itt a szolgálóleányod, hogy szolgáljon, és megmossa uram szolgáinak a lábát!"

Elég őrült történet, de figyeljük meg, hogy semmi sem utal benne arra, hogy Isten helyeselné, hogy Abigail Nábált és Dávidot is „urának" nevezi. Bár mindkét férfi gondolkodás nélkül elfogadja ezt a címet, világos, hogy itt egy olyan asszonyról van szó, aki megtanult *túlélni* a patriarchátusban azáltal, hogy alkalmazkodik. Ez néha még azt is jelenti, hogy szembeszáll a „férfi tekintéllyel" – és a szöveg ezt dicsérőleg emeli ki. Ha valamit, akkor ezt találjuk itt: egy asszony példáját, aki egy másik, igazságosabb kultúrában valószínűleg sikeres vezető lett volna. Dávidot nemcsak a szépsége nyűgözi le, hanem stratégiai képességei és megnyerő diplomáciája is, amelyekkel azonnal megakadályozza a fölösleges vérontást.

Összegzés: *Az Ószövetség történetei nem támasztják alá azt az elképzelést, hogy a férjnek a felesége fölötti tekintélye Isten által akart norma.*

Az 1Kor 7 mutualista házassága

Salamon Énekek éneke a Szentírás leghosszabb szakasza, amely két ember szerető, romantikus és szexuális kapcsolatának belső dinamikájával foglalkozik. Ebben semmi, de semmi jele nincs annak, hogy a férfi és a nő között tekintély–alárendelődés viszony volna. A romantikában és a szexben mindketten kezdeményeznek, mindketten engednek, mindketten adnak, és mindketten kapnak. Ez a költői könyv nemcsak arra a mezítelen örömre emlékeztet, amelyet Ádám és Éva egyenrangú félként élvezett egymással a bűneset előtt; párhuzama is van az Újszövetségben.

Az 1Kor 7 messze a leghosszabb szakasz Pál leveleiben, amely a házassággal foglalkozik. Pál azonban a keresztény házasságon belüli szexualitásról, szolgálatról és különválásról adott útmutatásaiban a legcsekélyebb jelét sem adja annak, hogy a keresztény házasság bármi más lehetne, mint egyenrangú felek kölcsönösségen alapuló, szeretetteljes társkapcsolata. Valójában ez az egyetlen fejezet a Bibliában, amely kifejezetten a házasságon belüli tekintély kérdésével foglalkozik. Ez a tekintély egyébként a feleséget és a férjet egyaránt megilleti.

Néhány idézetet[52] szeretnék kiemelni, amelyek azt a kölcsönös szeretetet és kölcsönös tekintélyt hangsúlyozzák, amelyet Isten a házasságunk számára szánt:

[M]inden férfinak legyen saját felesége, és minden asszonynak legyen saját férje. (2. v.).

A férj adja meg a feleségének a vonzalmat, amellyel tartozik neki, ugyanígy a feleség is a férjének. (3. v.).

A feleség nem maga rendelkezik a testével, hanem a férje; ugyanígy a férj sem maga rendelkezik a testével, hanem a felesége. (4. v.).

Ne vonjátok meg magatokat egymástól, hacsak nem közös megegyezéssel egy időre (5. v.).

A feleség ne váljon el a férjétől. … És a férj se váljon el a feleségétől (10–11. v.).

Ha egy testvérnek hitetlen felesége van, és az beleegyezik, hogy vele éljen, ne bocsássa el; és az az asszony, akinek hitetlen férje van, aki beleegyezik, hogy vele éljen, ne hagyja el őt (12–13. v.).

[A] hitetlen férj meg van szentelve a feleség által, és a hitetlen feleség meg van szentelve a férj által (14. v.).

Ha pedig a hitetlen válni akar, váljon el! A testvér vagy a testvérnő ilyen esetekben nincs lekötve (15. v.).

Mert honnan tudod, asszony, hogy meg tudod-e menteni a férjedet? Vagy honnan tudod, férfi, hogy meg tudod-e menteni a feleségedet? (16. v.).

Ha pedig [férfiként] megházasodsz is, nem vétkezel; és ha a hajadon férjhez megy, nem vétkezik (28. v.).

A nőtlen az Úr dolgaira gondol … A hajadon az Úr dolgaira gondol (32., 34b. v.).

[A] házas férfi pedig a világ dolgaira gondol … a férjes asszony pedig a világ dolgaira gondol (33–34a. v.).

Mit tudunk meg az 1Kor 7-ből Isten házasságra vonatkozó tervéről? „Pál válaszai … rendkívülinek tűnhettek az első századi olvasók szemében” – mondja Richard Hays. „A házastársak sem hierarchikus viszonyban nem állnak egymással, sem nem autonóm egységek, amelyek mindegyike azt teszi, amit akar. A házasság ehelyett a kölcsönös alárendelődés kapcsolata, amelyben mindkét fél a másikhoz tartozik.”[53]

Amikor először adtam tanácsot embereknek arról, hogyan válasszanak házastársat, azt javasoltam, hogy bízzák a döntést *Istenre*. Aztán egy nap az 1Kor 7-et olvasva rájöttem, hogy épp most olvastam az Újszövetség egyetlen világos tanítását erről a kérdésről: „[Szabadságában áll], hogy ahhoz menjen férjhez, akihez akar, csak az Úrban!” (39. v.). A tanulság? Nekünk kell választanunk, mégpedig megfontoltan. Most, hogy újra elolvastam az 1Kor 7-et, hasonló felismerésem támadt: az egész Újszövetség egyetlen verse, amely arról szól, hogyan hozzanak a párok fontos döntéseket – például hogy mikor éljenek nemi életet, vagy mikor keressék együtt Istent –, így hangzik: „Ne vonjátok meg magatokat egymástól, hacsak nem *közös megegyezéssel*” (5. v.). A tanulság? *Ha egy pár ügyel arra, hogy egyenjogú társakként közösen döntsön, a férjnek nem kell parancsokat osztogatnia, sem döntő szavazattal határoznia.*

Összegzés: Az 1Kor 7 az egyetlen fejezet, amely kifejezetten szól a férjnek a felesége fölötti tekintélyéről – *de szól a feleségnek a férje fölötti tekintélyéről is.* A házasságban a nemek egyenrangúságát támogatja, valamint a kölcsönös alárendelődést és az egyetértést mint a döntések alapját.

A Szentírás Szentlélek által hitelesített egysége miatt az 1Kor 7 meghatározhatja, sőt meg kell határoznia az Ef 5 értelmezését. Ezért furcsa, hogy a legtöbb neves komplementárius szerző az 1Kor 7-et vagy

csak röviden említi, és figyelmen kívül hagyja, hogy az valójában ellentmond az ő értelmezésüknek[54], vagy – és ez a gyakoribb – egyszerűen nem vesz tudomást a szövegről.[55]

Akkor hát melyik álláspont érvényes?

Ennek az Ef 5 értelmezéséről szóló fejezetnek a lezárásaként azt a kérdést szeretném megvizsgálni, hogy a négy nézet közül melyiknek kell elsőbbséget kapnia a házasságainkban és a gyülekezeteinkben.

Amellett érvelek, hogy az 1. álláspontot (a férj mint döntéshozó) utasítsuk el, és nevezzük annak, ami: elnyomó teológiának.

A 2. álláspont (a férjé a döntő szavazat) Julie és az én házasságomban sok éven át átmeneti állomásként szolgált, és ezért hálás vagyok. A vele járó problémák elemzése, a 3. és a 4. álláspont exegetikai fölénye és a Biblia házasságról szóló tanításának átfogóbb olvasása azonban azt jelenti, hogy valószínűleg ezt a nézetet is fel kellene adnunk.

Melyiket válasszuk tehát a maradék két álláspont közül?

Talán nem is kell választanunk.

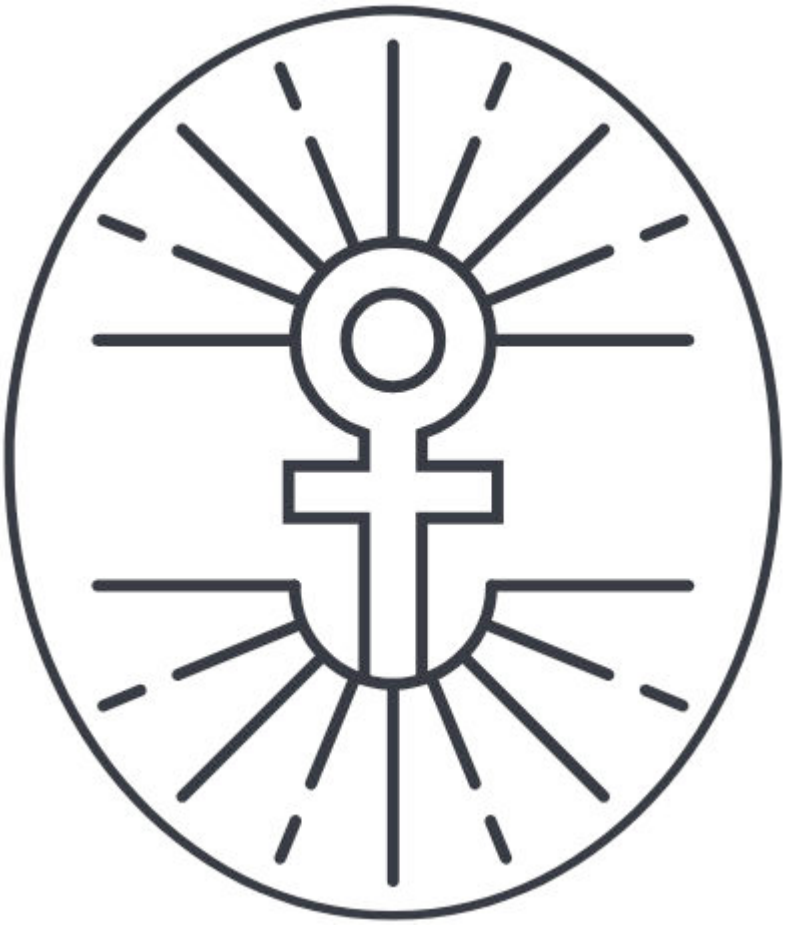
A 3. álláspont (a férj mint egyenrangú társának szolgája) a kölcsönösségen alapuló házasságot vallja, a 4. álláspont (a férj mint megváltott *paterfamilias*) pedig semmi kifogást nem emel egy ilyen házasság ellen, hanem útmutatást ad a továbbra is erősen patriarchális kultúrákban élő házasságok és gyülekezetek számára.

Más szóval: a 4. álláspont talán abban segít a legjobban, hogy úgy *értsük* a szakaszt, ahogyan az eredeti olvasók valószínűleg értették. A 3. álláspont viszont – különösen azok számára, akik közülünk egalitáriusabb kultúrákban élnek – az Ef 5 helyes *alkalmazása*.

Isten bölcs tanácsa egy házaspár számára tehát az, hogy ismerjék fel „egy test” voltukat, ahogyan az az Éden kertjének szerelmi kapcsolatában megmutatkozik. Továbbá erősítsék ezt az egységet teljes kölcsönös odaadással és szolgálatkészséggel, valamint – döntéseknél – kölcsönös mérlegeléssel és beleegyezéssel. Ezen az úton két hasonlat ihlethet minket: Krisztus önfeláldozó szeretete egyháza iránt, és mindenkinek a saját teste iránti gondoskodása.

Hogyan bánjunk a maradék kételyeinkkel azzal kapcsolatban, hogy Isten valóban a nemek egyenrangúságát akarja? A következőkben talán a legfontosabb okról lesz szó, amiért fel kell adnunk a patriarchális gondolkodásmódot a házasságban (valamint a gyülekezetben és a társadalomban).

9

Az alkalmazkodó Isten

„Megpróbálunk-e [mi, férjek] ragaszkodni a feleségünk fölötti tekintélyhez, amelyet egykor a minket körülvevő kultúra ruházott ránk, de amely ma többnyire már nincs meg nekünk? Vagy szívesen lemondunk a hatalomról és a hatalomra való igényről, egyenrangú félként bánunk a feleségünkkel, és ezért cserébe bensőségesebb házastársi kapcsolatot aratunk?"

Peter Davids[56]

A Gates Alapítvány nemrég egy nagyszabású nemzetközi kutatást finanszírozott, amely kimutatta, hogy a nők erősen alulreprezentáltak a médiában. „Például az Egyesült Királyságban 2019-ben elemzett online híreknek csak 29%-ában idéztek nőket. Indiában ez az arány mindössze 14% volt."[57] Annak ellenére, hogy a nők társadalmi helyzetének javításában csodálatos előrelépések történtek, még mindig sokkal kevésbé vagyunk hajlandók „látni" és „hallani" a nőket, mint a férfiakat.

Mennyivel inkább akadályozták a társadalmi viszonyok a korábbi évezredekben, amikor a patriarchátust senki sem kérdőjelezte meg, hogy a nők közhivatalokba jussanak? Ian Morris régész elmagyarázza, miért van olyan kevés nyoma annak, hogy az ókori Athénban egyáltalán léteztek nők: „A nők és a rabszolgák láthatatlanok maradnak" a „mindent átható férfi polgári kultúra" miatt, amelyben a férfiak „nemcsak elnyomták a nőket, hanem azokat a tereket is ellenőrzésük alatt tartották, amelyekben a nők éltek", és ezáltal a nők gyakorlatilag láthatatlanok voltak az akkori kultúrában, éppúgy, mint a mai régészeti leletekben.[58]

A tágabb görög–római világban, ahová a fiatal egyház terjeszkedett, a nők helyzete nem volt sokkal jobb. Néhány ritka kivételtől eltekintve[59] a tisztes asszonyok nem törekedtek nyilvános vezető szerepre.

Becsületüket a házimunkában és a gyermeknevelésben találták meg. A görög színdarabokban a leggyakoribb női szereplők a rabszolganők és a prostituáltak voltak, mivel ezek a darabok „életből vett történeteket" meséltek el. A város tekintélyes asszonyaitól és a fiatal hajadon lányoktól azt várták, hogy otthon maradjanak, és ne mutatkozzanak nyilvánosan. Nem csoda hát, hogy kevés olyan nő volt, aki „vezető szerepet" töltött be. Végül is valakinek bizonyos képzést kell kapnia, és ki kell lépnie a nyilvánosság elé ahhoz, hogy szerepet játsszon a közéletben, és bebizonyítsa, hogy vezetői képességei vannak. Mivel a nők rejtve éltek, a tanítás és a vezetés Istentől kapott ajándékával rendelkező nők közül csak keveseknek volt valaha esélyük arra, hogy ezeket az ajándékokat felismerjék, kifejlesszék és a nyilvánosság előtt használják.[60]

Miért említi az Újszövetség olyan ritkán a férfi vezetők feleségeit? A házaspárok egyenrangúságának, társ voltának és közös helyzetének mai hangsúlyozása alig létezett a keresztény gyülekezet korai időszakában, amikor – még a gyülekezetben is – a háztartás és a gyermeknevelés feladatait a feleségekre bízták.

Ugyanígy megkérdezhetjük, miért van a Bibliában olyan kevés női szereplő a férfiakhoz képest. Néhány kritikus, aki tagadja a Biblia isteni ihletettségét, ma azzal érvel, hogy ez azt bizonyítja: a könyv csupán egy patriarchális kultúra terméke. Néhány komplementárius azt mondja, hogy Isten így emeli ki azokat az egyedülálló, kiemelkedő szerepeket, amelyeket Isten országában csak férfiak tölthetnek be. Jobb módja azonban annak, hogy megértsük a Biblia isteni tekintélyét és azt a sok történelmi helyzetet is, amellyel foglalkozik, ha azt mondjuk: Isten kijelentését meghatározott helyzetben élő emberekhez igazította, anélkül hogy ezzel automatikusan eszményítette volna ezeket a helyzeteket. Ha ezt a döntő értelmezési elvet figyelmen kívül hagyjuk, akkor meggondolatlanul abból a megfigyelésből, hogy a bibliai korban a nők különféle módokon alá voltak vetve a férfiaknak, arra következtetünk, hogy Isten egyetemes tervének részeként a nőknek mindenütt és minden időben alá kell rendelniük magukat a férfiaknak.

Isten alkalmazkodása helyesen értelmezve

A történelem végén Isten végre egy eszményi társadalom fölött fog uralkodni. A bűneset óta azonban úgy döntött, hogy megváltó módon munkálkodik a megromlott társadalmon belül, ahelyett hogy egyszerűen ítéletet tartana fölötte, mint egykor az özönvízzel. Egyelőre Isten megváltása úgy hull alá, hogy „a Szentlélek élő vize végigárad a [meglévő] társadalmi tájon, és mint egy kanyargó folyó, alkalmazkodik a felszín formáihoz, amelyekkel találkozik. Közben azonban, mint a feltartóztathatatlan vízáradat, átformálja a tájat, és végül egyenessé teszi a görbe utakat."[61]

Az a néhány bibliai hely, ahol az újszövetségi szerzők látszólag egyetértenek az akkori kultúra patriarchátusával, valójában Isten alkalmazkodásának példája. Isten azzal dolgozik, ami van, és az apostolok az Ő példáját követik – Isten országának magját olyan talajba vetik, amely még tele van kővel és gyommal. Jelenleg a korszakok egymásba érésében élünk. Isten országa itt van egy bukott világ közepén, amelyet bukott társadalmi rendszerek hatnak át. Egy napon Isten országa teljesen kiszorítja ezeket a rendszereket, de egyelőre bennük ver gyökeret, és valami újat hajt ki belőlük.

A komplementárius John MacArthur azzal érvel, hogy mivel a Szentírást csak férfiak írták, ez azt bizonyítja: Isten csak férfiakat rendelt arra, hogy Isten Igéjét tanítsák. Közben nyilvánvalóan figyelmen kívül hagyja azokat a teológusokat, akik valószínűnek tartják, hogy a Zsidókhoz írt levelet Priszcilla írta (Akvilával az oldalán). Mindenekelőtt azonban nem veszi észre, hogy az ókorban *alig kapott nő írásra való képzést* – az a tény, hogy a Biblia könyveit csak férfiak írták (vagy legalábbis túlnyomórészt férfiak, ha

Priszcilla tollat ragadott), azt bizonyítja, hogy Isten azzal dolgozik, ami rendelkezésre áll, még ha meg is ígéri, hogy egy napon olyan *sálómot* teremt, amelyben minden férfi *és nő* tud írni és olvasni.

Még egyszer a feleségek alárendelődéséről

A nők társadalmi helyzete az ókorban sokkal rosszabb volt, mint ma (bár nekünk is hosszú út áll még előttünk): a férfiakat előnyben részesítették a nőkkel szemben, övék volt a hatalom és a közhivatalok; arra figyeltek, amit a férfiak mondtak és tettek, a nőket pedig egy apró otthoni körre korlátozták, így ugyanolyan láthatatlanok voltak, mint a rabszolgák és a gyermekek.

Minden asszony, aki ellenállt, megfizetett érte. Eszter könyvének 1. fejezetében például Xerxész (Ahasvérus) király lakomát rendez a birodalom előkelőinek; ugyanakkor felesége, Vasti a barátnőit hívja meg egy női összejövetelre. Az ünneplés közepén Xerxész, „felhevülve a bortól", megparancsolja gyönyörű feleségének, hogy hagyja ott a mulatságát, és „mutassa meg a népnek és a főembereknek a szépségét, mert szép volt ránézni". Amikor Vasti nem hajlandó eljönni, a dühös király, akit felesége engedetlensége nyilvánosan megszégyenített, bölcseitől kér tanácsot. Úgy határoznak, hogy Vastit leteszik a királynéi méltóságból, és megtiltják neki, hogy valaha is újra lássa a férjét. Az ok: ki akarják zárni annak lehetőségét, hogy az ország más asszonyai is kövessék a példáját, és ne engedjenek férjük parancsának. A cél az, hogy „minden asszony tisztelje a férjét, a legkisebbtől a legnagyobbig".

Ez a történet bizonyítja, hogy szinte minden ókori kultúrában – ebben az esetben Perzsiában, nem pedig Izraelben – magától értetődőnek tartották, hogy a közhivatalokban a férfiak vezetnek, a nőknek pedig alá kell rendelve lenniük a férjüknek. Maga a Szentírás mutatja meg tehát, *hogy a patriarchátus a bűneset terméke, nem pedig Izrael Istenének különleges teremtménye.*

Az apostolok hasonló, férfiak uralta világban éltek, amikor hirdették az evangéliumot, és gyülekezeteket alapítottak az egész Római Birodalomban. Az Ef 5-öt már megvizsgáltuk, de ezen a szakaszon kívül is egybehangzó az apostolok tanácsa az első századi gyülekezet keresztény feleségeinek. Pál ezt írja a kolosséiaknak: „Ti asszonyok, rendeljétek alá magatokat a férjeteknek …"[62], Titusznak pedig ezt: „Tanítsd … a fiatalabb asszonyokat …, hogy rendeljék alá magukat a férjüknek."[63] Péter ugyanezt mondja: „Ti asszonyok, rendeljétek alá magatokat a férjeteknek …"[64] Bárki számára, aki elismeri a Biblia tekintélyét, ez első ránézésre teljesen egyértelműnek látszik. *Feltételezhetnénk, hogy Isten eszménye minden házasság számára az, hogy a feleség alárendeli magát a férjének, de ennek a fejezetnek a további részében meg fogom cáfolni ezt a következtetést: megmutatom, hogy ez a téves feltevés e szövegek felszínes és hibás olvasatát feltételezi.*

Hogyan értsük Pál szavait a kolosséi levélben: „Ti asszonyok, rendeljétek alá magatokat a férjeteknek, ahogyan az Krisztusban illik. Ti férfiak, szeressétek a feleségeteket, és ne legyetek kemények hozzájuk."? Azt állítom, hogy ha ezeket a verseket értelmezzük, nem juthatunk más következtetésre, mint az Ef 5 esetében. A kutatás egyetért abban, hogy a kolosséi és az efézusi levél ugyanabban az időben íródott. Ezt a mindkét levélben előforduló fontos megfogalmazásoknál egyfajta „kivágás és beillesztés" módszer is mutatja. Az előtte álló versek a két szakaszban szinte azonosak. Ugyanazokat a kifejezéseket használják ugyanabban a sorrendben: „egymásnak", „zsoltárok", „dicséretek", „lelki énekek", „szívetekben", „mindenkor hálát adjatok az Istennek és Atyának", „nevében", „az Úr", „Jézus", „Krisztus". A különbség az, hogy a kolosséi levél mindössze kétverses szakasza az efézusi levél tizenhárom verset felölelő szakaszának rövidített változata. Az Ef 5 kibontja a kolosséi levél tömör megfogalmazásait, és így megvilágítja azok értelmét.

És mi a helyzet a másik két szakasszal, a Tit 2,3–5-tel és az 1Pt 3,1-gyel? Jó okunk van kételkedni abban, hogy Pál és Péter ezekben a szövegekben általános parancsot adna az egész emberi történelem minden asszonyának arra, hogy rendeljék alá magukat a férjüknek.[65] Pásztori tanácsról van szó az első századi Földközi-tenger vidékének emberei számára, akik Arisztotelész háztartási szabályaihoz tartják magukat, és mint ilyen, *nem a teremtési rend indítja, hanem az az érthető szándék, hogy megőrizzék a jó hírnevet*. Elmagyarázom.

A háztartási szabályok

Fennáll a veszélye annak, hogy az „Asszonyok, rendeljétek alá magatokat" verseket bizonyítószövegként használjuk, ha kiragadjuk őket az összefüggésükből. Nézzük meg az irodalmi összefüggést, azokat a nagyobb szakaszokat, amelyekben ezeket és más hasonló verseket találunk:

	Feleségek – férjek / Asszonyok – férfiak	***Gyermekek – szülők***	***Rabszolgák – urak***
Efézusi levél	5,21–33	6,1–4	6,5–9
Kolosséi levél	3,18–19	3,20–21	3,22–4,1
Péter első levele	3,1–7	Nem szerepel	2,18–25
Titusznak írt levél	2,1–8	Nem szerepel	2,9–10
Timóteusnak írt első levél	5,1–16	Nem szerepel	6,1–3

Mit veszünk észre, ha elemezzük az irodalmi összefüggést? Először is: valahányszor szó esik a feleség alárendelődéséről, az mindig egy úgynevezett „háztartási kódex" része, amely a férjekből, feleségekből, gyermekekből és rabszolgákból álló háztartáson belüli kapcsolatokat szabályozza. Arisztotelész korábbi tanításainak megfelelően a római jog szerint a háztartásokat egy idősebb férfi uralma alá kellett rendelni. Ha nem volt felnőtt férfi, a legidősebb asszony vette át ezt a szerepet. Az ókori háztartási kódex csökkenő rangsorban megállapított hierarchiát követett: a háztartás feje, aztán a feleség, aztán a gyermekek és a rabszolgák. Más szóval: Pál és Péter nem hirdet olyan, az összefüggéstől független bölcsességet, amely a keresztény történelem hátralevő részében minden házaspárra érvényes. Egy egészen meghatározott összefüggéshez szólnak – ahhoz, hogyan valósuljon meg az evangélium egy átlagos, a római társadalom előírásai szerint rendezett ókori háztartásban.

Másodszor: ezek közül a szövegek közül egyik sem parancsolja meg a férjnek, hogy vezessen. Csak a feleséget szólítják fel arra, hogy rendelje alá magát. Az apostolok abból indultak ki, hogy a férfi vezetés már gyakorlat. Parancsaikkal azt akarták elérni, hogy enyhítsék a férfi vezetését, és felemeljék a feleség alacsonyabb helyzetét. Péter és Pál arra tanítják az asszonyokat, hogy az alárendelődést önkéntes, az evangélium által megerősített dologként fogadják el, ahelyett hogy csupán eltűrnék a férfi vezetését.

Harmadszor: mindezekben a szakaszokban – és ez ennek a fejezetnek az érvelése szempontjából a legfontosabb – *a feleségtől a férje iránt elvárt alárendelődés párhuzamba kerül a rabszolgáktól az uruk iránt elvárt alárendelődéssel.* Két helyen ez a párhuzam a gyermekeknek a szüleik iránti engedelmességére is kiterjed, de az úr–rabszolga kapcsolattal való párhuzam minden alkalommal megjelenik.

Mindjárt visszatérek még a rabszolgaság és a patriarchátus közötti párhuzamra, de előbb szeretnék rámutatni arra, hogy Pál és Péter sem a rabszolgaságot, sem a feleség házasságon belüli alárendelődését nem állítja eszményként elénk – sokkal inkább abban segítenek, ahogyan minden jó lelki vezetőnek tennie kell, a gyülekezeteknek, amelyekkel dolgoznak, hogy *a legjobbat hozzák ki olyan helyzetekből, amelyek néha minden, csak nem eszményiek*. Isten valami hasonlót tesz az 1Móz 16-ban, amikor Hágár,

a rabszolganő elmenekül úrnője, Sára elől, aki rosszul bánt vele. Miután Isten megmentette és megerősítette Hágárt, ezt mondja: „Térj vissza úrnődhöz, és alázd meg magadat a keze alatt!”[66] Ki következtetne ebből közülünk arra, hogy Isten utasítása a Hágárra vonatkozó legmagasabb és legjobb rendeltetését fejezte ki? Nem, atyai tanácsa abban segít neki, hogy a legjobbat hozza ki egy olyan helyzetből, amely minden, csak nem eszményi. Nyilvánvalóan jobb neki és a gyermekének, ha aláveti magát Sárának, mint ha a pusztába menekül.

Ma is jobb néha a legjobbat kihozni egy nem eszményi helyzetből, amelyben vagyunk. Frissen házas édesapámat például két év katonai szolgálatra hívták be a dél-afrikai hadseregbe. Egy újszülött gyermekkel és egy fiatal feleséggel otthon tudta, hogy ez minden, csak nem eszményi, de nem volt választása. Csak a legjobbat hozhatta ki egy rossz helyzetből. A másik lehetőség a börtön volt. Előfordul, hogy egy lelkipásztor azt tanácsolja a gyülekezetének, hogy vegyen részt egy demokratikus választáson, noha a demokrácia nincs benne a Bibliában, és ezért nem feltétlenül Isten örök eszménye az emberi társadalom számára. Egy ellene szóló prédikáció fölösleges ellenreakciókat váltana ki. Ugyanez érvényes Arisztotelész első századi házirendjére is.[67]

A jó hírnév féltése

Azon túl, hogy segítenek nekik a legjobbat kihozni egy nem eszményi helyzetből – miért tanácsolja Péter és Pál a feleségeknek és a rabszolgáknak, hogy önként rendeljék alá magukat a férjüknek, illetve az uruknak, akiket viszont arra utasítanak, hogy kedvesen és tisztelettel bánjanak feleségükkel, illetve rabszolgáikkal? A legtöbb szövegben meggyőző választ találunk: Pál és Péter arra törekszik, hogy megőrizze a fiatal gyülekezetek hitelességét és evangélizáló vonzerejét egy olyan figyelő világ szemében, ahol a nők és a rabszolgák engedelmessége a *paterfamilias* iránt történetesen római jog.

Íme a bizonyítékok a szövegekben:

- Közvetlenül azelőtt, hogy Péter a rabszolgákhoz és a feleségekhez fordulna, azt tanácsolja, hogy vessék alá magukat a császárnak, és hozzáteszi: „Mert Isten akarata az, hogy *jó tetteitekkel elhallgattassátok az esztelen emberek tudatlan beszédét*.”[68]
- Péter ezt mondja az asszonyoknak: „Legyetek alárendelve a férjeteknek, hogy ha némelyek közülük nem hisznek is az Igének, szó nélkül megnyerjék őket feleségük magaviselete által.”[69]
- Pál ezt mondja a krétai asszonyoknak: „Legyetek alárendelve a férjeteknek, hogy senki ne káromolja Isten Igéjét.”[70]
- Pál ezt mondja a krétai rabszolgáknak: „Legyetek alárendelve uraitoknak, hogy mindenben tisztességben tartsátok üdvözítő Istenünk tanítását.”[71]
- Pál ezt mondja az efézusi rabszolgáknak: „Akik a rabszolgaság igája alatt vannak, uraikat minden tekintetben tartsák méltónak a tiszteletre, hogy Isten neve és a mi tanításunk ne kerüljön rossz hírbe.”[72]
- Mindazokkal az utasításokkal kapcsolatban, amelyeket Timóteuson keresztül ad tovább az efézusi gyülekezetnek, Pál ezt írja: „Ezeket az utasításokat add az embereknek, hogy senki ne legyen feddhető. … Ne adjatok az ellenségnek alkalmat a rágalmazásra.”[73]

Mi történik itt? Mindenekelőtt Péter első levele, de a Titusznak írt levél és a Timóteusnak írt első levél is kicsi, gyakran üldözött, szenvedésekkel küzdő gyülekezetekhez szóló levél. A Sátán stratégiája az, hogy negatív figyelmet irányítson ezekre a gyülekezetekre. Az efézusi levél „belső” irat, amely kizárólag keresztényekhez szól, kívülállókra való tekintet nélkül (ezért nem esik benne szó a jó hírnév gondjairól).

Ebben a három levélben viszont az indíték egy helyzethez kötött probléma kezelése, mégpedig az, hogy milyen benyomást kelt a gyülekezet a kívülállókban. Cynthia Westfall így ír erről:

Becsületre kényes kultúra volt ez, amelyben a nemi szerepek fontos szerepet játszottak. Ha egy asszony úgy viselkedett, mint férjének „ura", vagyis uralkodott rajta, azt az egész Római Birodalom hierarchiája és a patrónusi rendszer elleni romboló kihívásnak tekintették. Az ilyen szokások megsértését komolyan vették, és tönkretehette a gyülekezetek jó hírét. A nők viselkedése kapóra jövő alkalmat kínált a korai egyház és más vallási csoportok elleni polemikus támadásokra.[74]

Egy olyan világban, ahol a rabszolgák és a feleségek törvény szerint kötelesek voltak alárendelni magukat a *paterfamiliasnak*, ezeket a feleségeket és rabszolgákat arra hívták, hogy túllépjenek a szokásos mértéken, és önként rendeljék alá életüket férjüknek, illetve uruknak. Szerencsére az apostolok a *paterfamiliasnak* is – amennyiben keresztény volt – megfelelő utasításokat adtak arra, hogyan gondoskodjon őszintén háza népéről.

Hogy a lényegre térjek: amikor Péter és Pál azt mondták az asszonyoknak, hogy rendeljék alá magukat a férjüknek, ezzel nem rögzítettek nemek közötti hierarchiát minden házasságban mint valamiféle keresztény eszményt. Sokkal inkább alkalmazkodtak egy nem eszményi helyzethez. Péter levele első sorában nem egy jövőbeli, tökéletes társadalomban élő hívőket szólít meg, hanem „jövevényeket, akik minden tartományban szét vannak szórva" – mi jövevények vagyunk, akik minden tőlünk telhetőt megteszünk, hogy alkalmazkodjunk, még ha igazi állampolgárságunkat Isten országában éljük is. Ha figyelembe vesszük az ókori háztartási normákat, ezeket a szakaszokat úgy kell értenünk, hogy a gyülekezetet arra intik: lépjen túl a kulturális normákon, anélkül hogy nyíltan fellázadna ellenük. Péternek és Pálnak tökéletlen rendeken belül kellett munkálkodniuk, mert a római hivatalnokok minden ürügyet kerestek, hogy kereszténye̊ket börtönbe vethessenek. Bármilyen kihívás vizsgálatot és üldözést vont volna maga után ezekre a kis gyülekezetekre. Figyelemre méltó, hogy Péter első levelének, a Titusznak írt levélnek és a Timóteusnak írt első levélnek a megírása után már csak néhány év telt el, és szerzőiket, Pétert és Pált kivégezték, mert megzavarták a római rendet.

„Rabszolgák, vessétek alá magatokat … ugyanígy, ti asszonyok, vessétek alá magatokat"

Titusznak azt az utasítást adják, hogy tanítsa az asszonyokat arra, hogy rendeljék alá magukat a férjüknek (2,3–5), és röviddel ezután azt is mondják neki, hogy a rabszolgák vessék alá magukat uraiknak (2,9).

Péter megfordítja Pál sorrendjét: először a rabszolgák és az urak, aztán a feleségek és a férjek kapcsolatáról beszél. Az 1Pt 2,18 arra szólítja fel a rabszolgákat, hogy minden tisztelettel rendeljék alá magukat uraiknak – mégpedig nemcsak a jóknak és a kedveseknek, hanem az igazságtalanoknak is –; aztán a 3,1-ben azt olvassuk, hogy az asszonyok ugyanígy rendeljék alá magukat a férjüknek. Péter szóválasztásával megerősíti az összefüggést ezek között az utasítások között: „Rabszolgák … vessétek alá magatokat … Asszonyok, ugyanígy, vessétek alá magatokat …!"

Térjünk most rá ennek a fejezetnek a központi érvére: *Azt az utasítást, hogy a feleségek rendeljék alá magukat, a komplementáriusok időtlennek és egyetemesen érvényesnek értelmezik. A párhuzamos utasítást viszont, hogy a rabszolgák rendeljék alá magukat, mi, mai emberek, akik magunk mögött hagytuk a rabszolgaságot, helyzethez kötöttnek értjük.*

Mivel a történelem megismétli önmagát, ha senki sem tanul belőle, ezt a felismerést kissé részletesebben kifejtem.

A keresztények ellenállása a rabszolgaság eltörlésével szemben

Isten igazságosságának tudatától hajtva keresztény abolicionisták először 1833-ban az Egyesült Királyságban számolták fel a rabszolgaságot mint intézményt, aztán a rabszolgák felszabadítása idővel más országokra is kiterjedt. Olyan emberek, mint William Wilberforce, John Wesley, John Newton, Charles Finney, a Grimké nővérek, Harriet Stowe, Olaudah Equiano és Frederick Douglass végül diadalmas és tartós véget vetettek a rabszolgaság intézményének. Minden mai keresztény szívesen beszél ezekről a társadalmi változás hőseiről.

Kevésbé ismert – és talán szándékosan felejtjük el, mert ma a keresztények számára szégyen –, hogy az Egyesült Államokban a rabszolgaság eltörlésének legnagyobb ellenfelei az ország déli részén élő keresztények voltak. Az Egyesült Államok ma legnagyobb felekezete, a déli baptisták (Déli Baptista Konvenció) 1845-ben éppen e kérdés miatt váltak ki az északi baptisták közül.

A 18. századig a legtöbb keresztény úgy hitte, hogy a rabszolgaság bibliai; ezen azt értették, hogy *Isten jóváhagyja*. Amerikai bibliahű teológusok, mint Robert Dabney és J. H. Thornwell meggyőző bibliai érveket dolgoztak ki a rabszolgaság fenntartása mellett. Charles Hodge, kora legnagyobb református teológusa, *The Bible Argument on Slavery* [A rabszolgasággal kapcsolatos bibliai érv] címmel írt tanulmányt, amelyben a következőképpen érvelt:[75]

- *Isten vezette be a rabszolgaságot.* Azzal, hogy Noé fiát, Khámot rabszolgaságra ítélte,[76] maga Isten vezette be a rabszolgaságot.
- *Isten jóváhagyta a rabszolgaságot.* Még Ábrahámnak, Dávidnak és Jóbnak is voltak rabszolgái.
- *A mózesi törvény támogatta a rabszolgaságot.* A Tízparancsolat negyedik és tizedik parancsolata például feltételezi, hogy Isten népének rabszolgái vannak. Ezenkívül Mózes törvénye megengedte, hogy a nincstelen zsidókat és a hadifoglyokat rabszolgává tegyék.[77]
- *Jézus soha nem szólalt fel a rabszolgaság ellen.* Amit nem ítélt el, azt bizonyára jóváhagyta.
- *Az apostolok megparancsolták a rabszolgáknak, hogy rendeljék alá magukat uraiknak.* Szabályozták a rabszolgaságot, anélkül hogy elítélték volna.
- *Az apostolok a rabszolgaságot arra használták, hogy az evangélium egyik pozitív vonását* szemléltessék – nekünk, „Krisztus rabszolgáinak" tökéletesen engedelmeskednünk kell az Úrnak, akihez tartozunk.

Néhány teológus megpróbálta megváltoztatni a teológusok e többségének véleményét, de kudarcot vallottak. Egy 1845-ös, négynapos vitában például Jonathan Blanchard abolicionista „a Biblia általános alapelveit" és „a Szentírás teljes ívét" vizsgálta. Számára nyilvánvaló volt, hogy „a Biblia alapelvei az igazságosság és az igazság". Azt az álláspontot képviselte, hogy bibliai idézetekkel szinte bármit alá lehet támasztani, és így olyan következtetésekre lehet jutni, amelyek ellentmondanak a Szentírás átfogó igazságainak.

Sajnos a déli államok bibliahívő keresztényei annyira meg voltak győződve arról, hogy Isten jóváhagyja a rabszolgaságot, hogy készek voltak fegyvert ragadni egy több mint félmillió emberéletet követelő polgárháborúban, hogy megvédjék jogukat a rabszolgaság fenntartására! A polgárháború ugyan nem vetett véget a rasszizmusnak az amerikai Délen, de annyira megalázta az egykor rabszolgatartó keresztényeket, hogy végül be kellett ismerniük: a rabszolgaság helytelen volt. A feltartóztathatatlan kulturális változás – amelyet az igazságérzet hajtott – arra indította őket, hogy újra a Szentíráshoz forduljanak, ahol lassan, de biztosan felismerték cselekedeteik tévedését. Ma gyakorlatilag minden teológus úgy hi-

szi, hogy a Biblia, helyesen értve, az egykori számos „bibliai” érv ellenére sem támogatja a rabszolgaságot, és hogy ez a gyakorlat bűnös.

A rabszolgaság és a patriarchátus összevetése

Vizsgáljuk meg most a párhuzamokat a rabszolgaság és a patriarchátus között – azzal a civilizációban ősidők óta elterjedt feltevéssel, hogy a férfiaknak kell vezetniük. Nézzük meg, milyen könnyen ki lehet alakítani egy hasonló érvelési láncot, ha a Szentírást komplementárius módon értelmezzük:[78]

- *Isten vezette be a férfi tekintélyt.* Az Éden kertjében, a bűneset előtt Isten Ádámot tette Éva elöljárójává.
- *Isten jóváhagyta a férfi tekintélyt.* Pátriárkák, nem pedig matriarkák vezették Isten népét. Királyok, nem pedig királynők uralják Izrael történetét.
- *Mózes törvénye támogatta a férfi tekintélyt.* A tizedik parancsolat azt mondja, hogy ne kívánjuk felebarátunk feleségét, szamarát vagy más tulajdonát. A papoknak pedig férfinak kell lenniük, nem nőnek.
- *Jézus soha nem szólalt fel a férj tekintélye ellen.* Amit nem ítélt el, azt bizonyára jóváhagyta.
- *Az apostolok megparancsolták az asszonyoknak, hogy rendeljék alá magukat a férjüknek.* Szabályozták a patriarchátust, anélkül hogy elítélték volna.
- *Az apostolok a férj tekintélyét arra használták, hogy az evangélium egyik pozitív vonását ábrázolják*, amelyben a férjnek Krisztust, az Urat kellett ábrázolnia, a feleségnek pedig úgy kellett alárendelnie magát a férjének, mint magának Krisztusnak.

Látjátok a feltűnő és kijózanító párhuzamokat azok között a kísérletek között, amelyek a rabszolgaságot és a patriarchátust a Bibliával akarták igazolni? Még a világ legnagyobb egyháza is elismeri már a párhuzamot a „Ti asszonyok, rendeljétek alá magatokat” és a „Ti rabszolgák, rendeljétek alá magatokat” szövegek között: 1988-ban II. János Pál pápa világosan és egyértelműen azt a nézetet képviselte, hogy Pál Ef 6-beli írásainak a rabszolgaság igazolására való felhasználása semmiben sem különbözik az Ef 5-nek a feleség házasságon belüli alárendelődésének igazolására való felhasználásától.[79]

Alma és körte?

Hogyan felelnek a komplementárius teológusok erre a hasonlóságra? George Knight azt mondja, hogy a „Ti asszonyok, rendeljétek alá magatokat” és a „Ti rabszolgák, rendeljétek alá magatokat” szövegek nagyon különböznek egymástól – „alma és körte”. Miért? Egy vezető komplementárius teológus, Sam Storms cikkét[80] fogom idézni, aki hat okot nevez meg, amiért szerinte elítélhetjük a rabszolgaságot, és ugyanakkor helyeselhetjük a nők alárendelődését. Pontról pontra idézni fogom, szavait dőlt betűvel és idézőjelben közlöm, majd minden egyes érvére kitérek:

Először: *„Az Írásról ismert, hogy szabályoz nem kívánatos kapcsolatokat, anélkül hogy maradandó eszményként helyeselné őket (lásd Mt 19,8; 1Kor 6,1–8). Pál a rabszolgák és urak viszonyára vonatkozó utasításaival nem azt mondja, hogy a rabszolgaság jó intézmény.”*

Storms tehát nagyon is érti, hogy Isten kész alkalmazkodni a társadalmi struktúrákhoz. Helyes! Pedig éppen ezt az érvet kell felhozni a feleségnek a *paterfamilias* iránti, a görög–római világban kulturálisan előírt alárendelődésével kapcsolatban – a Biblia szabályozza, anélkül hogy jóváhagyná.

Másodszor: *„A rabszolgaság intézménye nem a teremtésben gyökerezik, hanem sokkal inkább a bűnesetből fakadó torzulás. A házasság és a férfi elsőbbsége viszont az eredeti teremtett rend része, amely*

a bűneset előtt fennállt."

Storms itt félreérti Mózes első könyvének 2. és 3. fejezetét, és eszménnyé emel valamit, ami az 1Móz 3,16 szerint a bűneset közvetlen következménye, nem pedig a teremtésé.

Harmadszor: *„Több helyen elvetették a rabszolgaság eltörlésének magvait. Lásd Filem 16; Ef 6,9. Az Újszövetségben azonban semmi sem utal arra, hogy ugyanezt szánták volna a férj és a feleség kapcsolatára is."*

Ez nem igaz. A Gal 3,28, az 1Kor 7 és az Ef 5 helyes értelmezése, különösen annak a kölcsönös alárendelődésről szóló tanítása, igenis „a feloldás magvai" a férfi uralma tekintetében a házasságban.

Negyedszer: *„Ha a rabszolgaság érvét arra használják, hogy érvénytelennek nyilvánítsák a feleségnek a férje iránti alárendelődését, nem nyilvánítaná-e ez érvénytelennek a gyermeknek a szülei iránti alárendelődését is? Figyeljük meg, hogyan tárgyalja Pál az Ef 5–6-ban a férj és feleség, a szülők és gyermekek, valamint a rabszolgák és urak kapcsolatát."*

Storms rossz szót használ: a gyermekeknek „engedelmeskedniük" kell, a feleségeknek és a rabszolgáknak pedig „alá kell rendelniük magukat". Ez egyedülálló módon köti össze a feleségeket és a rabszolgákat. Úgy tűnik, Storms azt is feltételezi, hogy abban a kultúrában a szülők és a gyermekek a szülőkről és gyermekekről szóló verseket ugyanúgy olvasták, mint mi ma Nyugaton. De ki ragaszkodna közülünk ahhoz, hogy gyermekeink jóval felnőttkorukba is engedelmeskedjenek szüleiknek? Egy első századi olvasó az Ef 6-ot úgy értette volna, hogy Pál még a felnőtt gyermekeknek is megparancsolja, hogy engedelmeskedjenek szüleiknek, és ne csak tiszteljék őket.[81]

De még ha a szülő–gyermek kapcsolat akkor ugyanolyan lett volna is, mint ma (ami nem így volt), *a házasságon belüli, nemen alapuló hierarchia nagyon is különbözik a szülő–gyermek kapcsolat nemzedékek közötti hierarchiájától.* Az a tény, hogy kisgyermekeink keveset tudnak az életről és az élet bölcsességéről, olyan helyzetbe hozza őket, amelyben a függés és az engedelmesség a legjobb számukra, és ezért ezt még egalitárius kultúrákban is megtartják. Ugyanez nem érvényes két művelt felnőtt házasságára. A szülői szerep célja az, hogy gyermekeinket túlvezessük a függésen és az engedelmességen, hogy végül saját családjuk fejeként álljanak annak élén, és így egyenrangúvá váljanak velünk (ahogyan Pál az Ef 5,31-ben utal rá). Helytelen volna ezért megpróbálni a szülők vezetését a gyermek egész életére érvényesíteni. Miért lennénk akkor olyan biztosak abban, hogy helyes ezt a házastársunkkal megtenni?

Ötödször: *„Pál rabszolgáknak adott utasításaiban nem szerepel semmilyen állandó erkölcsi parancs, illetve abszolút erkölcsi elv a rabszolgaságra vonatkozóan."*

Storms itt az első pontot ismétli. De nézzétek meg az 1Pt 2–3 szavait: „Ti rabszolgák, rendeljétek alá magatokat uraitoknak … Ugyanígy rendeljétek alá magatokat, ti asszonyok, a férjeteknek." Milyen alapon olyan biztos Storms abban, hogy az első nem maradandó erkölcsi parancs, a második viszont az? Nézőpontja következetlen.

Hatodszor: *„Pál kifejezetten számol azzal a lehetőséggel, és helyesli is, hogy egy rabszolga elnyerje szabadságát (1Kor 7,21). A feleségekről és a férjüknek való alárendelődésükről nem mond semmi hasonlót."*

Ez azért van, mert a házasság – a rabszolgasággal ellentétben – Isten terve szerint egy test egysége.[82] A rabszolgaságból való felszabadulás kívánatos volt, mert a munka Isten által rendelt intézményének megváltását jelenti. Hasonlóképpen a patriarchátusból való felszabadulás a házasság Isten által rendelt

intézményének megváltása. Pál célja az Ef 5 megírásával az, hogy – anélkül hogy Arisztotelész szabályai elleni lázadás üzenetét küldené – abban a kultúrában a lehető legegyenrangúbb házasságot érje el.

Mindez azt jelenti, hogy George Knight és Sam Storms állításaival szemben a rabszolgaság és a patriarchátus *nagyon* hasonlít egymásra – egyáltalán nem alma és körte, hanem *rothadt gyümölcsei ugyanannak a bukott fának*. A rabszolgaság elvben nagyon hasonlít ahhoz a gondolathoz, hogy a férfi vezeti a feleségét. Akár jóindulatú, akár brutális formában jelennek meg, mindkét gyakorlat egy bukott világ eredménye. Semmi értelme annak, hogy egyrészt még a „jóindulatú" rabszolgaságot is elítéljük – ahogyan ma minden keresztény teszi –, ugyanakkor pedig a „jóindulatú" patriarchátus védőbástyája legyünk.

Ha az evangélium egyik hosszú távú hatása a társadalomra az, hogy felszámolja a rabszolgaságot, akkor egy csapásra a patriarchátust is legyőzi. Ezért tesz fel Clarice Martin egy figyelemre méltó cikkében, amely az afroamerikaiak bibliaértelmezéséről szól, egy sokatmondó kérdést: „Hogyan alkalmazhatnak fekete férfi igehirdetők és teológusok liberális hermeneutikát, amikor a rabszolgákról prédikálnak és írnak, de szó szerinti hermeneutikát, amikor a nőkről van szó?"[83]

A korábbi igazságtalanság tanulságai

Azzal, hogy tagadják a rabszolgaság és a patriarchátus közötti hasonlóságokat, a komplementárius teológusok megismétlik az amerikai Dél keresztény abolicionizmus-ellenzőinek hibáját, és a teológiai éleslátásukban bízó gyülekezeteket ismét olyan helyzetbe hozzák, amely Jézus egyháza számára kínos, és ezzel meghosszabbítják saját tagjaik egy részének lebecsülését.

Ami mindezt még tragikusabbá teszi, az az a tény, hogy az egész világon a férfiuralom legbefolyásosabb szószólói a *déli baptisták*, egy olyan felekezet, amelyhez minden negyedik amerikai gyülekezet tartozik. Vezető teológusaik és médiumaik révén továbbra is az egész világon terjesztik eszméiket. Úgy tűnik, Georg Hegel figyelmeztetése igaznak bizonyul: „Az egyetlen, amit a történelemből tanulunk, az az, hogy semmit sem tanulunk a történelemből."

Mit kellene tehát a mai gyülekezetnek pontosan megtanulnia a keresztény abolicionizmus-ellenzők hibáiból? Először: lehetséges, hogy terjedelmes, „tudományos" műveken keresztül, amelyek az egész Bibliából merítenek szövegeket, valaki meggyőződésre jusson – ahogyan egész felekezetek és egész teológiai irányzatok esetében történt –, és mégis tévedjen.

Másodszor: lehetséges, hogy a kultúra pozitív irányba fejlődik, ami valójában olyan keresztény elvek eredménye, amelyek évezredek alatt gyökeret vertek ebben a kultúrában. Pál „Magna Chartája az emberiség számára" a Gal 3,28-ban például a történelemben az első alkalom, hogy valaki ilyen nyomatékosan megfogalmazta az egyenrangúság gondolatát és a társadalmi hierarchiák végét. Mennyit köszönhetünk valójában ennek a versnek a rabszolgaság és a férfiuralom társadalmi megszüntetésében? Ahelyett hogy elhárítaná vagy éppen támadná az evangélium társadalmi hatását, a gyülekezetnek magáénak kellene vallania és ünnepelnie kellene azt.

Harmadszor: lehetséges, hogy a társadalom felfedezései és fejlődése megkérdőjelezik a Szentírás régóta fennálló értelmezését. Amikor a legtöbb ember azt hitte, hogy a világ lapos, vagy hogy a Föld a világegyetem középpontja, az egyháznak voltak bibliaversei ennek alátámasztására. Amikor a tudományos felfedezések ezt megcáfolták, lehetőséget kaptunk arra, hogy új módon olvassuk a Bibliát, és meglássuk, mi állt benne mindig is. Amikor az ipari forradalom és a későbbi nőjogi mozgalom első hullámai elérték a Nyugatot, a nők először kaptak esélyt arra, hogy bebizonyítsák a férfiakéval összemérhető in-

telligenciájukat és teljesítőképességüket. Ahelyett hogy ezt fenyegetésnek tekintenénk, sokkal inkább alkalom ez számunkra, hogy magát a Szentírást vizsgáljuk meg újra ezzel a kérdéssel: Mit néztünk el egész idő alatt?

Negyedszer: kerülni kell a gyakori értelmezési hibákat. A Biblia egyes részeinek értelmezéséhez az egész Bibliát segítségül kell hívni. Túlságosan könnyű „bizonyítószövegeket" összeállítani, amelyeket aztán ráadásul félreértelmeznek. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a Biblia könyvei, bár *nekünk* íródtak, mégsem *hozzánk* szólnak. *Bele kell* ásnunk magunkat abba a történelmi összefüggésbe, amelyben a szöveg íródott, *mielőtt* kidolgoznánk azt az időtlen üzenetet, amelyet aztán a magunk korára és összefüggésére alkalmazhatunk.

Ötödször: az önérdek és a *csoportgondolkodás* oda vezethet, hogy nagyon elfogultan olvassuk a Bibliát. (Erről a témáról további információt a 6. függelékben találtok.) Az emberek (a keresztények is) általában ellenállnak mindennek, ami a helyzetüket vagy kiváltságaikat fenyegeti. Lehetett volna-e a rabszolgatartó teológusoknak a leghangosabb szavuk a 19. század teológiai vitáiban? Lehetnek-e ma azok az emberek, akik elveszítenék állásukat és jó hírüket mint lelkipásztorok, vezetők vagy professzorok komplementárius gyülekezetekben, szolgálatokban és főiskolákon, a meghatározó hangok ebben a kérdésben?

Hatodszor: az egész egyházra szükség van a Biblia értelmezéséhez. Soha nem bölcs dolog figyelmen kívül hagyni vagy lebecsülni az egyháznak azokat a részeit, amelyek másként látják a dolgokat, mint mi. Ha olyan embereket, akik őszintén szeretik a Szentírást, „a kultúrához alkalmazkodóknak" vagy „liberálisoknak" bélyegzünk, az egy módja lehet annak, hogy süketnek tettetjük magunkat Isten hangjával szemben. Azok az emberek, akiket azzal vádolunk, hogy „alacsonyra értékelik" a Szentírást, a Szentírás egyes részeit talán sokkal jobban értik, mint mi.

Végül az egyház társadalmi hitelességének különösen keveset használ, ha olyan helytelen társadalmi gyakorlatokhoz ragaszkodik, amelyeket a társadalom többi része már feladott. Véleményem szerint az egyház számára ugyanolyan önpusztító továbbra is a patriarchátus védőbástyájának lenni, mint továbbra is a Bibliát használni a rabszolgaság igazolására. Azokban az évszázadokban, amikor a kultúra és az egyház többé-kevésbé egyetértett abban, hogy a rabszolgaság elfogadható, és az egyház még annak legenyhébb formáját is dicsérte, nem ártott túlságosan az egyház jó hírének, ha csatlakozott ehhez. De képzeljétek el, milyen visszhangja lenne, ha egy mai nyugati keresztény háztartás úgy döntene, hogy „engedelmeskedik Istennek" azzal, hogy két rabszolgát tart, akik bibliai okokból beleegyeztek ebbe a gyakorlatba?

Hasonló volt a helyzet, amíg az egyház egyetértett azzal a Jean-Jacques Rousseau által megfogalmazott kulturális meggyőződéssel: „A férfi legyen erős és tevékeny; a nő legyen gyenge és passzív; az egyiknek rendelkeznie kell a hatalommal és az akarattal is; elég, ha a másik csekély ellenállást tanúsít"[84]. Akkoriban nem ártott túlságosan az egyház jó hírének, ha csatlakozott a patriarchátushoz. Most azonban, amikor már egy díjnyertes tévésorozat is, mint a *The Handmaid's Tale*, a nők alárendelésének „borzalmára" épül, mi mint egyház nem vagyunk túl messze ettől a képzeletbeli, rabszolgákat tartó mai családtól, ha arra tanítjuk a lányainkat, hogy rendeljék alá magukat férjük egyoldalú tekintélyének, és megtiltjuk a tanítói és vezetői képességekkel rendelkező nőknek, hogy tanítsanak és vezessenek.[85]

Ha mi, keresztények a nők egyenrangúságát az otthoni körön túl a gyülekezetre és a társadalomra is kiterjesztjük, akkor nemcsak házasságainkat tesszük harmonikusabbá, hanem evangéliumunk hitelességét is megerősítjük a kultúránkban. Amit polgártársaink elfelejtettek – de amire emlékeztethetjük őket

–, az az, hogy a nők megbecsülésének mostani növekedése a kultúránkban történetileg a saját, méltóságot adó evangéliumunk lassan ható befolyásában és Isten szerető és igazságos jellemének felismerésében gyökerezik. Végül is Isten már régóta nem ismer komplementárius korlátozásokat, és felhatalmazta a nőket arra, hogy ajándékaikat teljesen kibontakoztassák – beleértve azt a lehetőséget is, hogy erőteljesen vezessenek és tanítsanak férfiakat.

Jegyzetek

1. Richard Hays, *First Corinthians*, 116. o.
2. Még ha egy házasságban érvényes is a tekintély és az alárendelődés, ez nem jelenti azt, hogy a feleségnek egy másik területen ne lehetne tekintélye a férje fölött. Débora például, Lappidót felesége, abban a patriarchális kultúrában, amelyben élt, otthon talán parancsokat fogadott el a férjétől, mégis sikeres vezető volt az országában. Ott még a férjének is parancsokat kellett elfogadnia tőle. Ez bonyolultnak tűnhet, de nem ellentmondásos, mert a Bibliában nincs egyetlen olyan hely sem, ahol egy asszony házasságbeli alárendelődését annak indokaként hoznák fel, hogy nem tölthet be vezető szerepet a gyülekezetben és a társadalomban.
3. Kis példaként az egypontos komplementarizmus értelmében vett nézetekre bukkantam N. T. Wrightnál Nyugat-Európából, Hayk Hovhannisyannál Kelet-Európából és egykor Michael Birdnél is Ausztráliából. Azok számára, akik mélyen belebonyolódtak az egalitarizmus (az a nézet, hogy a férfi és a nő egyenrangú, és mindketten végezhetnek minden szolgálatot és vezető feladatot) és a komplementarizmus közötti „háborúkba" az Egyesült Államokban, ez a lehetőség talán nem is látható. N. T. Wright így magyarázza: „A probléma egy része, különösen az Egyesült Államokban, abban áll, hogy a kultúrák annyira polarizálódnak, hogy sokan, amikor bejelölnek egy négyzetet, azt feltételezik, hogy ugyanazon az oldalon egy tucat másik négyzetet is be kell jelölniük – anélkül, hogy felismernék: maga az oldal is rendkívül önkényes és kultúrához kötött." Ha valamit elég gyakran mondanak nekünk, hajlamosak vagyunk elhinni. Ha megjelölök két csillagot az éjszakai égen, és azt mondom: „Ez a két csillag összetartozik. Egy »A mutatók« nevű csillagképet alkotnak", akkor hallgatóm egy láthatatlan zsinórt képzel el, amely összeköti ezeket a csillagokat. Valahányszor felnéz az égre, feltűnik neki az „összetartozásuk". Valójában különálló csillagokról van szó, amelyek több millió fényévnyire vannak egymástól. Csak galaxisunk egy bizonyos pontjáról nézve tűnik úgy, mintha közel lennének egymáshoz. Ugyanígy áll a dolog a férj főségével és a presbiteri tisztséggel – különálló csillagok. Isten szándéka szerint nem feltétlenül tartoznak össze, a Szentírásban pedig biztosan nem.
4. Beth Allison Barr a *The Making of Biblical Womanhood* című könyvében (6. fejezet) a *Happily Ever After* című könyvet idézi.
5. Neves komplementárius teológusok mégis tévesen éppen ezt állítják! Andreas Köstenberger például ezt írja a *God, Marriage, and Family* című könyvében (250. o.): „Jézus megerősítette a Teremtő Isten eredeti tervét a házasságra nézve, amikor idézte mind az 1Móz 1,27-et, mind a 2,24-et (Mt 19,4–6 és párhuzamos helyei). Urunk ezzel határozottan és nyomatékosan megerősítette Isten eredeti tervét a házasságra nézve, amelyben a férfi a fej, a nő pedig alárendelődő, támogató társ."
6. Wayne Grudem, *Evangelical Feminism*, 1. fejezet
7. John Piper, *Recovering Biblical Manhood and Womanhood*, 1. fejezet
8. Ed és Gaye Wheat, *Intended for Pleasure*, 4. kiad., 30–31. o.
9. Kevin Leman, *Sheet Music*, 54. o.
10. Tim és Kathy Keller, *The Meaning of Marriage*, 2. fejezet
11. Tim és Kathy Keller, *The Meaning of Marriage*, 6. fejezet
12. Tim és Kathy Keller, *The Meaning of Marriage*, függelék
13. Timothy Keller, The Timothy Keller Sermon Archive, 2012–2013
14. Meghallgatható: www.bit.ly/2ZPRZGH
15. John Piper így fogalmazza meg az érvet: „A férfiak és nők gyülekezeti kapcsolatában a férfiaknak kell vállalniuk a vezetést, hasonlóan ahhoz, ahogyan a férj otthon vállalja a vezetést (Ef 5,22–33)." Érdekes, hogy az én kontinensem egyik legnagyobb egyháza megengedi a nőknek, hogy prédikáljanak és vezessék a gyülekezetet. A feleség alárendelődésére helyezett hangsúly miatt azonban ott különös kultúra alakult ki: ezek az igehirdető nők és női lelkipásztorok nem hajlandók férjhez menni, mert a gyülekezet tagjai abban a pillanatban kevésbé veszik komolyan vezető szerepüket, amikor férjhez mennek.

16. Meghallgatható: www.bit.ly/2ZPRZGH
17. 1Móz 3,16
18. Elaine Storkey, *Scars across humanity: Understanding and Overcoming Violence Against Women*, 210. o.
19. Az eszmék túlterjednek a gyülekezetek határain. Ezért azt a kérdést is fel kell tennünk, milyen hatással vannak a keresztény elképzelések a kultúra egészére. Ha egy gyülekezet azt tanítja, hogy a feleség alárendelődése a férjének Isten eszménye, ez nem járul hozzá a nemi alapú erőszak megelőzéséhez. Ha viszont a gyülekezet azt hangsúlyozza, hogy Isten eszménye a házasságra nézve a kölcsönösségen alapul, ez minden bizonnyal hozzájárul a családon belüli erőszak visszaszorításához.
20. Lásd www.ab.co/3bHZF05 és www.bit.ly/3GNbrVt
21. www.bit.ly/3nVy1CK
22. Eggerichs, *Love & Respect*, 221. o. Ezt az állítást anélkül tette, hogy kutatásokra vagy más külső bizonyítékokra hivatkozott volna.
23. Sheila Gregoire, *The Great Sex Rescue*, 2. fejezet. A Gottman Intézet egyik kutatása ugyanerre az eredményre jut. John Gottman a „Die sieben Prinzipien für eine glückliche Ehe" című könyvében azt írja, hogy „statisztikailag nézve 81% annak a valószínűsége, hogy egy házasság kudarcot vall, ha a férfi nem hajlandó megosztani a hatalmat a társával".
24. Sheila Gregoire, *The Great Sex Rescue*, 2. fejezet.
25. Sheila Gregoire, *The Great Sex Rescue*, 2. fejezet.
26. Egy podcast-interjúban Alan Frow azzal védi a „döntő szavazat" modellt *[tiebreaking]*, hogy lelkipásztorként egalitárius (vagyis a férfi és a nő teljes egyenrangúságát valló) házasságok tanácsadása során azt tapasztalja: „sok a feszültség, mert nem tudják, ki fogja meghozni a döntést". Itt meghallgatható: www.bit.ly/2ZPRZGH. De valóban általánosan igaz ez? Ha a saját házasságomból és azoknak a pároknak a tapasztalatából indulok ki, akiknek tanácsot adtam, akkor éppen a feleségnek az az elképzelése okoz óriási feszültséget a házasságban, hogy a férje tekintélye érvénybe lép, amikor nem tudnak megegyezni. Számos keresztény tanácsadó hangsúlyozza, hogy nem egy döntéshozó fórum bevezetése a férj személyében, hanem éppen az arról való lemondás segít a legtöbbet a konfliktusokkal teli keresztény házasságok feszültségeinek kezelésében. Sokkal inkább arra van szükség, hogy a pár megtanulja valóban meghallgatni egymást, szeretni egymást, és a saját terveit a másik javára háttérbe szorítani. Elég történetet hallottam olyan asszonyokról, akik kétségbeesetten próbálják alárendelni magukat férjük döntő döntési jogának, mégis szenvednek alatta. Ha elképzelem, hogy felcserélődnek a szerepek, és beleképzelem magam egy olyan feleség helyzetébe, aki egy bizonyos ügyben szenvedélyesen képvisel egy véleményt, miközben a férje ugyanilyen szenvedélyesen egy másikat, és végül ő hozza meg a döntést, akkor rájövök, hogy a döntő döntési jog koncepciója arra kényszerítheti a férfit, hogy figyelmen kívül hagyja Jézus szavait: „Amit tehát akartok, hogy az emberek [ne] tegyenek veletek, ti is ugyanúgy [ne] tegyétek velük."
27. Mt 24,10; Lk 12,1; 1Kor 7,5; 11,33
28. A komplementáriusok egy másik érve így hangzik: ha a kölcsönös alárendelődés (az Ef 5,21-ben) mindhárom kapcsolatpárra (férj–feleség, szülők–gyermekek, urak–rabszolgák) érvényes, akkor Pál semmiképpen sem áshatja alá a vezetés és az alárendelődés fogalmát a házasságban, hiszen a második és a harmadik kapcsolatpár természeténél fogva hierarchikus. Én azonban másként értem az Ef 5,21-et: nem mindhárom párra vonatkozó keretversről van szó, hanem csupán átvezető versről Pál levelének új szakaszába, amelyet kifejezetten a házastársi kapcsolatra alkalmaz. Ez sokkal jobb megközelítés, mint az olyan komplementáriusoké, mint Schreiner és Knight, akik ugyan elfogadják a kölcsönös alárendelődés gondolatát a férjekre és a feleségekre nézve is, de furcsa módon átfogalmazzák így: „a feleség aláveti magát az engedékeny feleség szerepének, a férj pedig aláveti magát az önfeláldozó vezető szerepének". Pál azonban egyértelműen nem arra szólítja fel őket, hogy a szerepeiknek rendeljék alá magukat, hanem egymásnak.
29. Róm 13,1
30. „Mivel a *hypotassō* magában foglalja azt a gondolatot, hogy valaki alacsonyabb rangban van, mint valaki más, a szó alkalmas mind a tekintélynek való alárendelődésre, mind az egyenrangúak közötti személyes kapcsolatokban való alárendelődésre. Az első esetben objektív rangsor van egy hierarchiában: a keresztények például a polgári kormányzat tekintélye alatt állnak, és ezért alá kell rendelniük magukat ennek a tekintélynek. A második esetben a rangsor szubjektív: a hívőknek mások alá kell helyezniük magukat, mintha egy hierarchiában állnának; vagyis úgy kell bánniuk másokkal, mintha azok fontosabbak volnának náluk; ez a keresztény alázat lényege (Róm 12,10; Fil 2,3)." (Andrew Bartlett, *Men and Women in Christ*, 36. o.)
31. Cynthia Westfall ezt írja a *Paul and Gender* című könyvében (1. fejezet): „Az Ef 5,18–23 a görögben egyetlen mondatot alkot, és a feleségeknek szóló utasítások a 22. versben – az »alárendelni magát« ige elhagyásával a 22. versben – nyelvtanilag a 21. vers kölcsönös alárendelődésétől függenek."

32. Pál, úgy tűnik, védi az „alárendelni magát” e jelentését a levelében azzal, hogy a következő versekben egy másik szót – „engedelmeskedni” – választ a szülő–gyermek és az úr–rabszolga kapcsolatra.
33. Tit 2,4
34. Sőt neurológiai magyarázat is van arra, miért hajlamosak a férjek önzőbbek lenni a feleségeknél – lásd www.on.today.com/3CKRlsD
35. *Men and Women in Christ*, 64. o.
36. Duvall és Hays, *Grasping God's Word*, 13. fejezet.
37. Arisztotelész, *Politika*, 1255b.
38. Abból is kiindulok, hogy „a rabszolgák sem a görög, sem a római környezetben nem köthettek törvényesen házasságot. Pálnak a feleségek és férjek viselkedésére vonatkozó megjegyzései az Ef 5-ben ezért elsősorban a szabadokhoz szólnak, különösen ahhoz a társadalmi réteghez, amely rabszolgákat tartó háztartásokat vezetett.” (Andrew Bartlett, *Men and Women in Christ*, 66. o.)
39. David Scholer, *Journal of the Evangelical Theological Society* 30. köt., 1987. december, 416. o. www.bit.ly/3bDKpl9
40. Arisztotelész, *Politika*, 1259a.
41. Kelszosz pogány kritikus volt, aki a második században élt. Ez az idézet Ross Shepherd Kraemertől származik, a *Her Share of the Blessings* című könyvből (128. o.).
42. Lásd John Piper, *This Momentary Marriage*, 6–8. fejezet
43. Grudem a „paterfamilias” kifejezést csak egyszer használja, mégpedig a 7. fejezet 102. lábjegyzetében. Ott egy másik szerző hangsúlyozza a háztartás legidősebb tagjának jelentőségét.
44. II. János Pál, *Mulieris Dignitatem*, 88. o.
45. 1Móz 21,12
46. Bír 13,10–11
47. Lk 1,26–38
48. Mt 1,18–21
49. 2Kir 4,8–10
50. 1Sám 25,3
51. 1Sám 25,25
52. Az eredeti idézet forrása az NRSV [New Revised Standard Version].
53. Richard Hays, *First Corinthians*, 116. o.
54. Grudem alapműve, az *Evangelical Feminism and Biblical Truth* [Evangéliumi feminizmus és bibliai igazság] például azért készült, hogy cáfolja az egalitárius érveket, köztük azt az érvet is, hogy az 1Kor 7 egyenrangú házasságot tanít. Egy nagyon rövid szakaszban (6.7), amely a mű 800 oldalából csupán egyetlen oldalt tesz ki, Grudem azonban pusztán azt állítja, hogy az 1Kor 7 csak szabályozza a férj tekintélyen alapuló vezetését. Semmilyen érvet nem hoz fel azonban az ellen a feltevés ellen, hogy ennek a szakasznak nemcsak az Ef 5 hierarchikus értelmezésének *alkalmazását* kellene szabályoznia, hanem az Ef 5 *értelmezését* is meg kellene határoznia. Egy olyan szakasznak, mint az 1Kor 7, amely félreérthetetlenül megállapítja, hogy a férjnek és a feleségnek egyaránt egyenlő jogai vannak egymás fölött – ebben minden írásmagyarázó egyetért –, súlyának kell lennie egy olyan szakasz (Ef 5) értelmezésénél, amelyről csak néhány írásmagyarázó állítja, hogy egyoldalú tekintélyt ad a férjnek.
55. Tom Schreiner például – ahogyan Andrew Bartlett a *Men and Women in Christ* című könyvében (18–19. o.) kiemeli – részletes összefoglalást ír Philip Payne 2009-es *Man and Woman: One in Christ* című könyvére válaszul, és megkísérli cáfolni. Bár Payne egy egész fejezetet szentel az 1Kor 7-nek, Schreiner különös módon egyáltalán nem említi ezt a fejezetet. Hasonló a helyzet Claire Smith-szel, aki 2012-ben adta ki *God's Good Design: What the Bible Really Says about Men and Women* [Isten jó terve: Mit mond valójában a Biblia a férfiakról és a nőkről] című könyvét. Kimondott célja az, hogy a „legfontosabb bibliai szövegekkel” foglalkozzon, amelyeknek „meg kellene határozniuk” a házasság legjobb modelljét. A könyvet Don Carson és mások lelkesen ajánlják, sokan dicsérik a teljességéért. Különös módon azonban a házasságról szóló öt fejezete közül egyik sem foglalkozik az 1Kor 7-tel. Nem vádolom ezeket a szerzőket tisztességtelenséggel, csupán egy jelentős vakfolt meglétével és egy „megerősítési torzítás” jeleivel, amikor az emberek öntudatlanul nem arra használják a Bibliát, hogy mindent megtudjanak, amit egy témáról mond, hanem csak arra, hogy alátámasszák előzetes véleményüket.
56. Idézet: *Discovering Biblical Equality*, 238. o.
57. Forrás: www.gates.ly/3bMqqQZ

58. Forrás: Sandra Joshel és Sheila Murnaghan, *Women and Slaves in Greco-Roman Culture*, 217–220. o. Idézi: Barr, *The Making of Biblical Womanhood* (226. o.)
59. Lásd Susan Hylen, *Women in the World of the New Testament*
60. Hogy jobban megértsük, hogyan szűkítik a társadalmi körülmények azoknak az embereknek a körét, akik vezető szerepet vállalhatnak, gondoljatok egy mai gyülekezetre, amely főleg felsőfokú végzettségű emberekből áll egy jómódú környéken. Gondoljátok most végig, mennyire valószínűtlen volna, hogy egy iskolázatlan munkás vezető szerepet tölthessen be ebben a gyülekezetben, egyszerűen azért, mert kérdéses volna, hogy ezek az emberek követnék-e őt (és hogy így egyáltalán vezethetné-e őket). Ezért nem találunk a Bibliában arra sem példát, hogy rabszolgák presbiterek lettek volna.
61. John Stackhouse, *Finally Feminist*, 39. o.
62. Kol 3,18
63. Tit 2,5
64. 1Pt 3,1
65. Hogy a könyvem ne legyen túl hosszú, úgy döntöttem, hogy az 1Pt 3,1–7-et nem magyarázom el teljesen. Ajánlom azonban Andrew Bartlett *Men and Women in Christ* [Férfiak és nők Krisztusban] című könyvének 6. fejezetét. A fejezet címe „Submission and Honour: 1 Peter" (Alárendelődés és tisztelet: Péter első levele). Bartlett véleményem szerint meggyőzően mutatja meg, hogy Péter lényegében ugyanazt az utat járja, mint Pál az Ef 5-ben: a *kölcsönös* alárendelődésről szóló tanítással ássa alá a kultúra hierarchikus rendjét. Pálhoz hasonlóan Péter sem dönti meg a 3,1–6-ban az asszonytól kulturálisan elvárt alázatos szerepet, de fenntartás nélkül sem támogatja; sokkal inkább új, az evangélium ihlette indítékokkal írja át: nem a nem keresztény férjtől való félelemből, hanem az Istenbe vetett reménységből és abból a törekvésből, hogy a férjet megnyerjék Krisztusnak. És Pálhoz hasonlóan Péter sem eszményíti vagy ítéli el a keresztény férjtől kulturálisan elvárt tekintélyelvű szerepet, hanem a 3,7-ben háromféleképpen írja át: 1) A férjek „ugyanúgy" viselkedjenek a feleségükkel szemben (ez az a döntő kifejezés, amely fölött sok komplementárius teológus mintha átsiklana), ahogyan korábban le volt írva: a hívők viselkedése Istenükkel és a királlyal szemben (2,13); a rabszolgáké uraikkal szemben (2,18–25); Krisztusé hóhéraival szemben (2,21); és az asszonyoké férjükkel szemben, Sáráé is Ábrahámmal szemben az 1Móz 18-ban (3,1–6) – vagyis alázatos alárendelődéssel. 2) A férjek úgy éljenek együtt a feleségükkel, hogy tekintettel legyenek a feleségük kisebb erejére. 3) A férjek becsüljék meg a feleségüket, akik (a görög–római kultúrával ellentétben) nem alárendelt helyzetben vannak, mert az üdvösség egyenjogú örököstársai. A „becsüljétek meg" itt ugyanaz a szó, amelyet a levél korábban arra az alárendelődésre használt, amelyet minden hívőnek a császár iránt kell tanúsítania; vö. 2,13 („rendeljétek alá magatokat [a hatóságoknak]") és 2,17 („a császárt becsüljétek"). Más szóval Péter – anélkül, hogy pontosan ezt a megfogalmazást használná – azt mondja a férjeknek, hogy ők is alárendelődéssel (alázatos, tiszteletteljes szolgálat értelmében) forduljanak a feleségük felé. Így értve Péter, akárcsak Pál az Ef 5-ben, úgy tűnik, átírja a házasságon belüli alárendelődés jelentését: a másik tekintélye iránti puszta engedelmesség helyett alázatos szolgálatra és jóakaratra kötelez. A tekintély iránti engedelmesség csak egy irányba áramolhat; ahogyan azonban az Ef 5 és az 1Pt 3 mutatja, a keresztény házasságoknak – függetlenül attól, milyen társadalmi szerkezetekben élnek – olyan alázatos szolgálatról kell tanúskodniuk, amely mindkét irányba áramlik. Figyeljétek meg továbbá, hogy Péter nem azt hozza fel a feleség alárendelődésének okaként, hogy a férjnek Isten terve szerint egyoldalú tekintélye volna a felesége fölött. Ha Péter ezt hitte volna, ez lett volna a tökéletes összefüggés arra, hogy megemlítse. De nem teszi, és valójában a Bibliában sehol sincs olyan hely, ahol a férjeket arra utasítanák, hogy egyoldalú tekintélyt gyakoroljanak a feleségük fölött.
66. 1Móz 16,9
67. Mellesleg: ahogyan akkor Arisztotelész háztartási rendje és a monarchikus kormányzati forma, úgy ma a demokrácia talán a legjobb kormányzati rendszer, amelyet a társadalom mindmáig felfedezett.
68. 1Pt 2,15
69. 1Pt 3,1–2
70. Tit 2,5
71. Tit 2,10
72. 1Tim 6,1
73. 1Tim 5,7.14
74. Forrás: www.bit.ly/3EL7OgM
75. Ezért a szakaszért köszönet illeti Kevin Gilest (*What the Bible Actually Teaches on Women*, 8. fejezet).
76. 1Móz 9,20–27
77. 3Móz 25,39–41; 25,44–46
78. Ezért a szakaszért köszönet illeti Kevin Gilest (*What the Bible Actually Teaches on Women*, 8. fejezet).

79. II. János Pál pápa, *Mulieris Dignitatem*, 24. o. Idézi: Barr, 110. o.

80. Forrás: www.bit.ly/2ZXK1LY

81. „A gyermekek és szülők kapcsolata lényeges pontokban különbözött a mai kultúránkétól. A modern világban magától értetődik, hogy a gyermekek valamikor, miután felnőttek, függetlenné válnak szüleiktől, és többé nem állnak azok tekintélye alatt. Az ókori világban nem így volt; ott azt várták a felnőtt gyermekektől, hogy jóval felnőttkorukba is szüleik tekintélye alatt maradjanak." (Howard Marshall, *Discovering Biblical Equality*, 188. o.)

82. Jane Hooker egy további érvet hoz fel, amelyet hozzáteszek Storms listájához: „Jelentős különbségek vannak a rabszolgaság bibliai gyakorlata és a rabszolgaság újabb kori amerikai gyakorlata között." (Forrás: www.bit.ly/3GNFnk9). Ezzel láthatóan azt akarja mondani, hogy a rabszolgaság megszüntetésére irányuló társadalmi mozgalom az elmúlt évszázadokban érthető, az első századi rabszolgaság viszont nem volt olyan rossz. De az első században is kegyetlenül bántak a rabszolgákkal. Ráadásul elmegy a lényeg mellett: a rabszolgaság mindkét esetben egy ember gazdasági célú birtoklásáról szólt. A rabszolgaság eltörlése nem csupán a rabszolgákkal való rossz bánásmódról szólt, hanem annak enyhébb formáiról is.

83. Cain Felder (szerk.), *Stony the Road we Trod*, 226. o. Idézi: Barr, 6. fejezet.

84. Jean-Jacques Rousseau, *Emil oder Über die Erziehung* (1762). Idézi: Barr, 6. fejezet

85. John Stackhouse a *Finally Feminist* című könyvében (56. o.) élesebben fogalmaz: „Amikor a társadalom patriarchális volt, ahogyan az Újszövetség környezetében, és ahogyan mindenütt a világon a korunk modern társadalmán kívül, a gyülekezet azzal kerülte el a botrányt, hogy alkalmazkodott hozzá. Most azonban, amikor a modern társadalom legalábbis hivatalosan egalitárius, az a botrány, hogy a gyülekezet nem halad együtt a társadalommal, és nem örül annak a példátlan szabadságnak, hogy a nők és a férfiak önkényes nemi korlátok nélkül, ajándékaiknak és elhívásuknak megfelelően szolgálhatnak. Ez a botrány akadályozza mások evangélizálását és … a már megtértek elköteleződését és kibontakozását is. … A patriarchátus fenntartása a gyülekezetek részéről ebben a társadalomban [sokak] számára vallási akadályt jelent."